

Russlands identitetsskifte i Kosovo.

*En konstruktivistisk analyse av Russlands handlinger i
Kosovokonflikten.*

Gunnar Rømuld

Hovedoppgave i statsvitenskap

Universitetet i Oslo

Institutt for statsvitenskap

Vår 2004

Forord

Endelig er hovedoppgaven ferdig, og endelig kan jeg gi et positivt svar til alle dere som til stadighet spør om hvordan det går med oppgaven – Gå på biblioteket og lån den hvis dere er så veldig interessert.

Proessen med hovedoppgaven har vært lang, men har samtidig gitt meg mange erfaringer. Blant annet har all den selvtilliten jeg hadde opparbeidet meg i løpet av Cand.mag'en og hovedfagskursene fått seg et skudd for baugen. Dette til tross, det skal sies at det også har vært en lærerik og interessant erfaring jeg ikke ville vært foruten.

Selv om det å skrive en hovedoppgave til tider har føltes ganske ensomt, er det flere personer jeg vil takke for god hjelp.

Torunn Laugen skal ha en stor takk for god veiledning med grundige tilbakemeldinger.

Ida Waal skal ha en takk for uvurderlig hjelp og støtte. Hun kom inn på et tidspunkt hvor oppgaveproessen var på sitt mest frustrerende, og uten hennes bidrag ville det neppe "blitt butikk".

Ellers vil jeg takke Diplomaten fra Wien (Anne Woodruff) for fenomenal hjelp og støtte mot slutten, og selvfølgelig en kjempetakk til Die Dame Frau (Cathrine Brekka) for meget nøyaktig korrekturlesing.

Sist, men ikke minst, vil jeg gi en spesiell takk til Nils Spjeldnæs. Uten påtrykk fra han hadde jeg aldri begynt på statsvitenskap.

Oslo, juni 04

Gunnar Rømuld

1. INTRODUKSJONSKAPITTEL	6
1.1 Innledning	6
1.2 Problemstilling	6
1.2.1 Teoretisk rammeverk	8
1.2.2 Hypotese 1	9
1.2.3 Hypotese 2	9
1.2.4 Hypotese 3	11
1.3 Metode	11
1.3.1 Case-studie	11
1.3.2 Validitet og reliabilitet	14
1.3.3 Metodisk problem	15
1.4 Oppgavens struktur	16
2. KRIGEN I KOSOVO	17
3. KONSTRUKTIVISMEN	21
3.1 Identiteter	22
3.2 Basisidentitet	24
3.3 Roller og tilhørende normer	25
3.4 Interesser	27
3.5 Utenrikspolitisk identitet	28
4. ANALYSE	30
4.1 Utviklingen i Russlands identitet fram til krigen i Kosovo	30
4.1.1 Fra Sovjetunionen til Russland – en turbulent periode	31
4.1.2 Innenrikspolitisk utvikling fra 1991 til 1999.	33
4.1.3 Den økonomiske situasjonen på 1990-tallet.	34
4.1.4 Forholdet til NATO – en feilslått strategi	36
4.1.5 Oppsummering av Russlands utenrikspolitiske identitetsoppfattelse	39
4.2 Endring i den russiske identiteten.	41
4.2.1 Russland i det globale samfunn	42

4.2.2	Russlands internasjonale interesser	44
4.2.3	Trusler mot den rusiske føderasjonens sikkerhet	45
4.2.4	Målsettinger for å bedre Russlands nasjonale sikkerhet	47
4.2.5	Oppsummering av sammenligningen	49
4.3	Russland i Kososvo	50
4.3.1	Hvorfor gikk russerne imot maktbruk i Kosovo?	52
4.3.2	Ukene før krigsutbruddet	55
4.3.3	Krigsutbruddet – et vendepunkt for Russland	57
4.3.4	Fredsprosessen og Russlands nye rolle	60
4.3.5	Oppsummering av russernes handlinger i Kosovo	67
5.	KONKLUSJON	70
	KILDELISTE	75

1. Introduksjonskapittel

1.1 Innledning

Den 24. mars 1999 startet NATO sin militære offensiv i Kosovo i håp om å få Jugoslavias president Slobodan Milosevic til å godta kravene fra fredsforhandlingene i Rambouillet. NATO valgte å gå til krig mot Jugoslavia til tross for at ingen av alliansens medlemmer var blitt angrepet. Det var også oppsiktsvekkende at alliansen ikke hadde et FN-mandat i ryggen. Dette resulterte i protester fra flere hold, men sterkest var nok kritikken fra Russland. Og nettopp forholdet mellom NATO og Russland skulle vise seg å få en hard medfart under konflikten i Kosovo. Russland har alltid hatt en sentral rolle i konflikter på det europeiske kontinent, men denne gangen ble de nødt til å finne seg i å spille ”andrefiolin” i en konflikt som foregikk i deres ”gamle bakgård”. For russiske myndigheter ble konflikten et spørsmål om hvordan landet skulle skaffe seg en sentral posisjon som sikkerhetspolitisk aktør i Europa. I begynnelsen av konflikten ble Russland stående på utsiden av den internasjonale beslutningsprosessen å protestere, men etter at protestene mot NATOs handlinger tilsynelatende viste seg å være ineffektive valgte de å tre inn i rollen som megler. I denne rollen klarte Russland å bli en sentral aktør, og det russiske bidraget i meglingen viste seg å bli viktig for å få en avslutning på krigen.

1.2 Problemstilling

Temaet for denne oppgaven er Russlands rolle som utenrikspolitisk aktør i Kosovo-konflikten. Russlands status i europeisk sikkerhetspolitikk gjennomgikk store endringer på 1990-tallet. Perioden etter den kalde krigen var preget av systemskifte og store omstillinger for Russland. Williams & Neumann (2000:364) påpeker vanskelighetene når de hevder at en periode med forandring preges av en kamp om identiteter og handlinger som vil bli sett på som legitime i den nye situasjonen.

Overgangen fra å ha vært Sovjetunionen med en enorm betydning som sikkerhetspolitisk aktør, til å bli Russland med en betraktelig mindre betydningsfull status var stor. Overgangen kan ha gitt ledelsen i Kreml et forvirrende bilde av sin egen posisjon i den internasjonale strukturen. Sovjetunionens identitet som ”supermakt” var det umulig for Russland å overta. Den identiteten hadde mistet sin verdi, og russiske myndigheter var nødt til å finne en egen identitet for den nye staten. Spørsmålet var hvordan de klarte denne omstillingen. Det kan virke som Russland gjennom 1990-tallet ønsket å stå frem som en sterkere aktør internasjonalt enn de i realiteten hadde mulighet til. Dette er noe Anders Kjølberg (2002:50) også poengterer når han hevder at det for Russland er viktig å bli respektert som stormakt og bli tatt hensyn til i utformingen av europeisk sikkerhetspolitikk, til tross for landets svekkelse politisk, økonomisk og militært. Den stormaktsidentiteten myndighetene ønsket å tillegge landet var urealistisk i den forstand at selv om de prøvde å leve opp til den klarte de det ikke, fordi de andre aktørene ikke delte denne oppfattelsen av Russlands identitet. Denne disproporsjonale identitetsoppfattelsen er noe jeg ønsker å belyse i oppgaven. Hvilke identiteter og interesser lå til grunn for de russiske handlingene i Kosovo? Jeg antyder i denne oppgaven at russerne foretok en kursendring i Kosovo for ikke å havne fullstendig utenfor begivenhetenes sentrum, og at denne kursendringen skyldtes at russerne endret oppfattelse av seg selv og sin egen situasjon.

Oppgavens problemstilling er:

”Var krigen i Kosovo med på å endre Russlands oppfatning av sin egen utenrikspolitiske identitet?”

For å besvare problemstillingen er det flere faktorer som må belyses. Først og fremst må utenrikspolitisk identitet defineres. Deretter må Russlands oppfatning av sin egen identitet før Kosovo-krigen beskrives. Samtidig må jeg vise de andre aktørenes oppfattelse av den russiske identiteten. I og med at jeg impliserer en endring av identiteten bør jeg også se nærmere på den russiske identiteten både før og etter konflikten. Dette vil jeg blant annet gjøre ved å støtte meg til to offisielle

sikkerhetsdokumenter fremlagt av russiske myndigheter. Ved å ta for seg hvordan russerne håndterte konflikten ønsker jeg å vise hva som kan ha ligget til grunn for deres handlingsvalg.

1.2.1 Teoretisk rammeverk

Identitetsbegrepet står sentralt i oppgavens problemstilling, og for å belyse begrepet har jeg valgt å støtte meg til konstruktivismen. Hensikten er ikke å utvikle eller teste teorien, men å bruke konstruktivismen som teoriretning for å forklare et fenomen. Jeg ønsker å se nærmere på Russlands egen oppfatning av sin utenrikspolitiske identitet, og for å kartlegge denne er jeg nødt til å se nærmere på russernes utenrikspolitikk. Nasjonal identitet er drivkraften bak utenrikspolitikk fordi den er med på å definere parameterne for hva en politikk oppfatter som nasjonale interesser (Prizel 1998:14). Konstruktivismen er en teori om internasjonale relasjoner som vektlegger identiteter i sin forklaring av samhandlinger i samfunnet. Perspektivet tar utgangspunkt i at staters utenrikspolitiske beslutninger blant annet avhenger av hvordan aktøren oppfatter sin egen identitet (Sørensen 2001). En aktørs identitet blir utformet i felleskap med andre aktører, og for at identiteten skal være legitim er den nødt til å bli akseptert av fellesskapet. Det betyr at både aktøren og fellesskapet er nødt til å ha tilnærmet samme syn på den gjeldende identiteten for at den skal fungere i interaksjon med andre aktører. Dersom Russlands identitet ikke var det, ville det bli vanskelig for russerne å opptre på den internasjonale arenaen med realistiske målsettinger. Med andre ord vil det si at hvis den russiske identiteten ikke var akseptert av det internasjonale samfunnet ville det bli vanskelig for russerne å realisere sine interesser.

Ifølge konstruktivismen er interesser og identiteter tett linket. Det konstruktivistiske perspektivet tar utgangspunkt i at identiteter er basisen for interesser. "What we want depends upon who we are" (Lynch 1999:10). Det betyr at dersom Russland så på seg selv som en stormakt ville de ha forholdsvis høye ambisjoner, men om de andre aktørene så på russerne som en høyst ordinær stat, ville det bety at Russlands ambisjoner ville være for ambisiøse. For å kartlegge Russlands utenrikspolitiske

identitet vil jeg se nærmere på russiske interesser og handlinger, og hvilken respons andre aktører gav på dette. I oppbyggingen av oppgaven vil jeg benytte meg av tre hypoteser. Hensikten med disse er å gi en bredere og dypere forståelse av selve problemstillingen. Hypotesene er formulert med utgangspunkt i konstruktivismen.

1.2.2 Hypotese 1

Den første hypotesen tar utgangspunkt i Russlands situasjon før Kosovo og lyder som følger:

Før Kosovokonflikten oppfattet Russland seg selv som en mer betydningsfull aktør internasjonalt enn det omverdenen gjorde, noe som førte til at de ikke oppnådde sine utenrikspolitiske målsetninger.

Russland var tidligere en betydningsfull aktør, men da som en del av Sovjetunionen og i et par år rett etter unionens fall. I 1998 og 1999 kan det sies at Russland ikke lenger var så betydningsfulle som de likte å tro. Hypotesen gir uttrykk for dette basert på en antagelse om at Russland hadde en oppfatning av egen identitet som ikke var legitim hos de andre internasjonale aktørene. Dersom oppfatningen ikke stemte overens med verdenssamfunnets oppfatning kunne heller ikke Russland opptre i Kosovo med forhåpninger om å få oppfylt sine interesser slik de ønsket. En identitet blir legitim ved at andre aktører anerkjenner den. Anerkjennelse fra andre medfører at identiteten slipper å være under konstant utfordring, og at det er mulig for aktøren å opptre sosialt i henhold til denne identiteten. Hvis russerne hadde et selvilde som tilsa at de var mer betydningsfulle enn det omverdenen mente de var, må det forventes at de også hadde målsetninger som var for ambisiøse og ikke lot seg innfri.

1.2.3 Hypotese 2

Hypotese 2 er tett knyttet til de russiske sikkerhetsdokumentene:

En sammenligning av de to sikkerhetsdokumentene fra 1997 og 2000 viser at det var en endring i Russlands utenrikspolitiske identitet i denne perioden.

Denne endringen vil jeg vise ved å sammenligne de to sikkerhetsdokumentene (NSC) fra 1997 og 2000. Dokumentene presenterer de utenrikspoliske retningslinjene innen russisk sikkerhetspolitikk, og i presentasjonen av de to vil jeg vise russernes egne tanker om seg selv og sin situasjon.

Slik presenterer russerne innholdet i dokumentene: *"The Concept of the Russian Federation's National Security is a political document, which reflects a total combination of officially accepted views as regards specific goals and the appropriate state strategy aimed at ensuring individual, public and state security against political, economic, social, military, man-made, environmental, information and other internal and external threats (with due account taken of available resources and possibilities). The Concept formulates the most important state-policy guidelines and principles, constituting a foundation for the elaboration of concrete programs and organizational documents in the field of ensuring the Russian Federation's national security"* (NSC 1997:1).

Ut fra et lands utenrikspolitikk er det mulig å utlede dets utenrikspolitiske identitet, men hvorfor vil jeg støtte meg til to dokumenter som har fokus på Russlands sikkerhet? Ideen om "total sikkerhet" er viktig for russerne. Den har vært en av de mest sentrale organisatoriske ideene i Russlands moderne historie, og den organiserer også dagens russiske reaksjoner med omverdenen (Godzimirski 2000:4). Sikkerhet er et grunnleggende behov for enhver stat, men i Russland er sikkerhet viktigere enn i de fleste andre stater. "For Russland har sikkerhet en større relativ betydning enn det har i Vesten" (Kjølberg 1999:12). Det er noe overraskende at Russland ventet nesten seks år før de gav ut sitt første politiske dokument om sikkerhet i desember 1997 (Godzimirski 2000:4). En mulig hovedårsak til dette er den turbulente perioden Russland gikk igjennom etter den kalde krigen og Sovjetunionens oppløsning. Det tok tid å finne sin plass i den internasjonale samfunnsstrukturen.

1.2.4 Hypotese 3

Den tredje hypotesen er en videreføring av de to foregående hypotesene:

Russland oppnådde ikke å bli en sentral aktør i Kosovokonflikten før deres egen identitetsoppfattelse ble sammenfallende med Vestens oppfatning av landet.

Mens den første hypotesen antydte at Russland så på seg selv som en mer betydningsfull aktør enn det internasjonale samfunnet oppfattet dem, antyder denne hypotesen at Russland endret sin identitet og fikk en fremtredende rolle i konflikten. Hypotesen gjenspeiler et sentralt aspekt ved konstruktivismen som teori, nemlig at identiteter er basisen for interesser (Wendt 1992:398). Dersom hypotesen ikke blir falsifisert og jeg finner støtte for en endring i Russlands identitet, vil noe av dette gjenspeiles i de russiske interessene i Kosovo. I hypotesen kommer også March og Olsens (1989) "logic of appropriateness" – eller sømmelighetslogikk – til syne. Jeg hevder at russerne ikke kom noen vei med å opptre i tråd med den tidligere "stormaktsidentiteten". Skulle de oppnå innflytelse internasjonalt, som var en av russernes hovedinteresser, var de nødt til å opptre ut ifra den identiteten de ervervet seg i interaksjon med de andre aktørene. Ved å opptre med bakgrunn i en slik identitetsoppfattelse ville Russland samtidig opptre etter normer som var utarbeidet og akseptert av fellesskapet.

1.3 Metode

1.3.1 Case-studie

Innefor samfunnsvitenskapen skiller man hovedsakelig mellom to former for metodisk fremgangsmåte, kvalitativ metode og kvantitativ metode. Min problemstilling faller inn under den kvalitative kategorien. "Kvalitative metoder innebærer liten grad av formalisering" (Holme & Solvang 1996:15). Det er forskerens forståelse eller tolkning av dataenes informasjon som står i forgrunnen i kvalitativ forskning. Metoden er mindre detaljorientert enn den kvantitative. Den

kvalitative forskeren er ute etter å se helheten og trekke de store linjene. Forskeren ønsker å skape en dypere forståelse for det som studeres (Holme & Solvang 1996:15). I min oppgave er det ikke noe tallmateriale å støtte seg til, så det kvantitative aspektet har lite for seg.

Innenfor kvalitativ metode kan man velge mellom forskjellige forskningsdesign. Jeg har i denne oppgaven valgt å benytte meg av en case-studie for å besvare problemstillingen. En case-studie benyttes når det er snakk om få enheter og mange variabler. I denne oppgaven er Russland enheten som undersøkes. Den avhengige variabelen er ”Russlands oppfatning av egen utenrikspolitiske identitet”, og den vil jeg operasjonalisere med blant annet å bruke de to sikkerhetsdokumentene fra 1997 og 2000. Grunnen til at jeg mener disse dokumentene egner seg for operasjonaliseringen begrunner jeg ut ifra konstruktivismens syn på identiteter; identiteter er basisen for interesser. De to dokumentene inneholder interesseformuleringer som sier noe om hvordan Russland oppfatter seg selv og resten av verden. Med denne informasjonen vil det være mulig å gi et bilde av russiske myndigheters oppfatning av landets egen identitet. Den utenrikspolitiske identiteten kan forstås gjennom formuleringene i dokumentene, og eventuelle endringer i formuleringene vil være et uttrykk for endring av utenrikspolitisk identitet. I operasjonaliseringen av den avhengige variabelen vil jeg også benytte meg av russiske utenrikspolitiske uttalelser og handlinger. Disse vil på samme måte som sikkerhetsdokumentene fungere som uttrykk for russiske myndigheters syn på Russlands identitet.

”Arven fra Sovjetunionen” og ”andre aktørers aksept av den russiske identiteten” er de to uavhengige variablene jeg opererer med i oppgaven. Jeg begrunner dette valget ut ifra den konstruktivistiske oppfatningen om at identiteter utvikles og forandres gjennom interaksjon over tid (Aggestam 1999:3). Begge variablene var diffuse og omfattende, og måtte avgrenses gjennom operasjonaliseringen av dem.

Når det gjaldt ”arven fra Sovjetunionen” var det åpenbart at Russlands identitet, på samme måte som alle andre land, er formet av landets historiske erfaringer.

Problemet ble å sette rammene for hva som skulle inngå i variabelen. Jeg valgte å operasjonalisere denne variabelen ved å ta for meg grove trekk av russisk innenrikspolitikk og utenrikspolitikk i perioden fra Sovjetunionens fall frem til Kosovokonflikten. Denne – riktignok nokså korte og generelle – gjennomgangen i analysen (4.1) viser hvilke problemer Russland har slitt med som følge av sin kommunistiske historie og hvordan disse problemene har påvirket den russiske identiteten. Ettersom dette stoffet ikke omfatter oppgavens primære studieobjekt, har jeg valgt å benytte meg av sekundære kilder om nyere russisk historie i operasjonaliseringen av denne variabelen.

Den andre variabelen, ”andre aktørers aksept av den russiske identiteten”, var også et omfattende uttrykk som trengtes å spesifiseres. Variabelen skulle vise hvilken respons andre aktører gav på russiske uttalelser og handlinger før og under konflikten. Det viste seg å bli en for omfattende oppgave å se på samtlige internasjonale aktørers respons på Russlands handlinger. Derfor valgte jeg i operasjonaliseringen å la NATO og deres interaksjon med Russland representere ”andre aktørers aksept”. Om NATO kan representere alle aktører internasjonalt er diskutabelt, men jeg mener at det er forsvarlig å la alliansen være representativ for ”andre aktører”. Dette fordi organisasjonen er stor og har flere innflytelsesfulle medlemmer som er med på å sette agendaen internasjonalt, samtidig er det en aktør Russland har hatt mye interaksjon med.

Begge de uavhengige variablene påvirket Russlands utenrikspolitiske identitet. ”Arven fra Sovjetunionen” er en variabel som påvirket identiteten før den eventuelle endringen, og dette drøftes ved hjelp av blant annet hypotese 1. ”Andre aktørers aksept” tar for seg responsen på russiske uttalelser og handlinger både før og etter Kosovokonflikten, og den belyses i analysen gjennom både hypotese 1 og 3.

Det er vanlig å klassifisere case-studier i ulike undergrupper. Yin (1994:4) påpeker dette når han sier: ”There may be exploratory case studies, descriptive case studies, or explanatory case studies”. Min studie er først og fremst en forklarende case studie. Jeg prøver å forklare hva som er årsaken til en eventuell endring av den russiske

identiteten. Samtidig kan oppgaven sies å være delvis en beskrivende case-studie fordi jeg beskriver en endring i den utenrikspolitiske identiteten. Studiet er en singel case-studie i og med at Kosovo-krigen er et enkeltstående tilfelle.

1.3.2 Validitet og reliabilitet

I utarbeidelsen av selve problemstillingen var det flere momenter som måtte klargjøres. Begrepet "utenrikspolitisk identitet" måtte spesifiseres og operasjonaliseres. "Når man operasjonaliserer er man interessert i å oppnå så god overensstemmelse mellom teoretisk begrep og empirisk variabel som overhodet mulig (Andersen 1990:82). Dette er for å sikre validiteten i oppgaven. "Validiteten avhenger av *hva* det er som er målt, om dette er de egenskapene problemstillingen gjelder. Validiteten betegner altså datas relevans for problemstillingen i undersøkelsen" (Hellevik 1999:183). I mitt tilfelle var jeg nødt til å finne data som kunne hjelpe meg med å avdekke Russlands syn på sin egen utenrikspolitiske identitet. Valget falt på et offisielt dokument fremlagt av russiske myndigheter. Dokumentet heter "National Security Concept of the Russian Federation" og omtales i denne oppgaven som NSC. To ganger har Russland gitt ut et slikt dokument, i 1997 og 2000. Jeg vil sammenligne disse dokumentene for å vise at Russlands utenrikspolitiske identitet gjennomgikk en forandring i tiden rundt Kosovokonflikten. I og med at jeg sammenligner to ulike dokumenter for å vise at det har vært en endring er jeg nødt til å være nøyaktig i denne prosessen for å oppnå reliable data. Reliabiliteten angir hvor sikkert man måler det man faktisk måler (Andersen 1990:83). Høy reliabilitet er en forutsetning for at data skal ha høy validitet (Hellevik 1999:53). For å kunne svare på problemstillingen må NSC kunne brukes til å måle utenrikspolitisk identitet, samtidig som jeg foretar en nøyaktig sammenligning av de to dokumentene.

NSC er ikke det eneste kildematerialet jeg vil støtte meg til. I innsamlingen av empiriske data kommer jeg også til å bruke sekundærlitteratur av både russiske og vestlige forfattere. Det er her snakk om artikler som tar for seg hva som skjedde i

Kosovo, artikler som omhandler russisk politikk generelt, samt avisartikler fra perioden august 1998 til august 1999. Det viktigste å være oppmerksom på når man bruker slik sekundærlitteratur er at mange av artiklene kan være farget av forfatterens ståsted. Dette har jeg vært oppmerksom på hele veien. Samtidig må det påpekes at denne oppgaven vil være farget av mitt vestlige kulturopphav. Dette er ikke til å unngå selv om jeg prøver å være så objektiv som mulig.

1.3.3 Metodisk problem

En svakhet i oppgaven er årsakssammenhengen mellom uavhengig og avhengig variabel. Hvor rimelig er det at den eventuelle endringen i identitet som kom til uttrykk i Kosovo kan tilskrives mine to uavhengige variabler? Jeg argumenterer ikke for at disse to variablene alene var årsak til en endring. Jeg hevder at man under konflikten i Kosovo kunne se tendenser til en endring av den russiske utenrikspolitiske identiteten. Hele endringsprosessen foregikk ikke i Kosovo. Andre hendelser har også vært med på å frembringe endringen. Jeg vil vise at Kosovo var med å tydeliggjøre at russernes identitetsoppfattelse ikke samsvarte med Vestens oppfatning.

Et annet problem er bruken av betegnelsen Vesten. I oppgaven snakker jeg flere ganger om fellesskapets "collective meanings" (Wendt 1992). Spørsmålet er om det blir riktig å referere til Vesten når jeg i denne sammenhengen snakker om fellesskapet. Kan Vesten representere det internasjonale samfunn? I denne oppgaven mener jeg det er forsvarlig å la Vesten representere fellesskapet. Konflikten foregikk i Europa, og en av hovedaktørene var NATO, en organisasjon bestående av medlemmer fra hovedsakelig Nord-Amerika og Vest-Europa. De normene og "kjørereglene" som gjaldt hadde sitt grunnlag fra vestlige verdier, og de var også toneangivende i utformingen av nye normer. Et eksempel som illustrerer dette er hvordan menneskerettigheter ble foretrukket foran ikke-intervensjonsprinsippet som legitim grunn for å gå inn i Kosovo. Mer om dette i delkapittel 3.3.

1.4 Oppgavens struktur

En kort skissering av oppgavens struktur: I kapittel 2 vil jeg presentere et bakgrunnskapittel hvor jeg foretar en rask gjennomgang av selve konflikten. Hensikten med kapitlet er å gi en kort redegjørelse av hendelsesforløpet. I kapittel 3 presenteres teorien, hvor konstruktivismen blir redegjort for mer inngående. Det fjerde kapitlet er det lengste og er selve analysen. Kapitlet er tredelt og tar systematisk for seg hver sin hypotese. Første del tar for seg utviklingen i Russlands identitet fram til krigen i Kosovo. Her vil jeg se om jeg finner støtte for hypotese 1. Del to tar for seg sammenligningen av sikkerhetskonseptene for å se om det har foregått en endring i den utenrikspolitiske identiteten. Tredje del omhandler Russlands handlinger i selve konflikten, og spørsmålet om deres oppførsel i Kosovo kan belyse den eventuelle identitetsendringen. I kapittel 5 vil jeg oppsummere oppgaven og konkludere.

2. Krigen i Kosovo

Urolighetene i Kosovo

Konflikten mellom serbere og kosovoalbanere går mange år tilbake i tid, men opptakten til krigen i 1999 startet for alvor i februar 1998. Det ble stadig rapportert om kamper mellom UCK-geriljaen (den kosovoalbanske frigjøringshæren) og de jugoslaviske styrkene. I løpet av et halvt år var minst 700 mennesker drept og omkring 250 000 var blitt drevet på flukt siden kampene startet i februar (Johnsen 1998). Jugoslaviske soldater kom med stadige angrep mot landsbyer i Kosovo. Bakgrunnen for angrepene var å fange Kosovo-albanske "terrorister" (Weller 1999:220). UCK på sin side kjempet kampen gjennom en form for geriljatakikk rettet mot politi og annen infrastruktur.

UCKs offensiver førte til at serbiske myndigheter med Milosevic i spissen innledet en omfattende væpnet operasjon mot både UCK og den kosovoalbanske sivilbefolkningen, som ble mistenkt for å støtte geriljaen (Mønnesland 1999:365). Sivilbefolkningen ble drevet på flukt, noe som førte til en flyktningsstrøm. Aksjonene fortonte seg relativt voldelige, og mange mente at man så konturene av en etnisk rensing. De internasjonale mediene begynte derfor å rette fokuset mot Kosovo. NATO, FN og OSSE fryktet en humanitær katastrofe og begynte et diplomatisk press mot Jugoslavia for å få slutt på voldshandlingene.

Internasjonal oppmerksomhet

Den 23. september 1998 vedtok Sikkerhetsrådet resolusjon 1193, hvor FN krevde øyeblikkelig våpenhvile, at partene gjenopptok samtalene om en fredelig løsning, samt at det skulle utplasseres styrker for å overvåke situasjonen i Kosovo.¹

Resolusjonen pekte på at situasjonen i Kosovo utgjorde en trussel mot hele regionen,

¹ <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>

og at FN kunne vurdere videre tiltak ”for å opprettholde fred og stabilitet” (Johnsen 1998). Som et supplement til resolusjonen valgte USA å sende megleren Richard Holbroke til Beograd for å føre samtaler med Slobodan Milosevic. Etter lange og intense samtaler i oktober kom Holbroke og Milosevic frem til at de jugoslaviske styrkene skulle trekkes tilbake, og det skulle utplasseres ubevæpnede OSSE-observatører i Kosovo (Madsen 1998).

Det var en viss optimisme å spore på vestlig side etter møtene mellom Milosevic og Holbroke. Denne forsvant etter rapporter om et økende antall jugoslaviske overgrep mot den kosovo-albanske befolkningen, og kuliminerte med massakren i Racak i januar 1999 der journalister fant 45 døde kosovoalbanere. De var blitt drept på kloss hold, trolig av serbiske soldater (Weller 1999:220). Etter denne hendelsen kom det påfølgende hevnaksjoner fra UCK. Det hele resulterte i at Kontaktgruppen for det tidligere Jugoslavia kom med et ultimatum til de stridende partene om å møte til forhandlinger over Kosovos framtid, hvis ikke ville det iverksettes militære tiltak for å få slutt på urolighetene. Kontaktgruppen var et møteforum som ble opprettet under krigen i det tidligere Jugoslavia for bl.a. at stormaktene skulle samordne sin politikk overfor Milosevic-regimet i Beograd.² De seks medlemslandene var Frankrike, Italia, Tyskland, USA, Russland og Storbritannia. NATOs faste råd av ambassadører gav generalsekretær Javier Solana fullmakt til å sette i gang flyangrep hvis partene i Kosovo ikke bøyde av for kravene fra Kontaktgruppen (Johnsen 1999).

I februar kom endelig partene sammen til forhandlinger i Rambouillet. Hovedelementene i avtaleutkastet var å gi Kosovo en utvidet form for selvstyre, men ikke uavhengighet fra Jugoslavia. Implementeringen og gjennomføringen av demokratiseringen skulle overvåkes og bistås av OSSE. Partene skulle også godta at en væpnet styrke med NATO-personell skulle være tilstede i Kosovo. UCK skulle levere inn sine våpen, for så å oppløses i sin helhet. Avtalen skulle gjelde for tre år før den eventuelt ble reforhandlet (Nordberg 2001:26).

² <http://www.folkogforsvar.no/leksikon/k.htm>

Krigsutbruddet

Begge partene viste liten vilje til å gi etter for kravene og presset fra det internasjonale samfunn. Etter et første sammenbrudd i februar kom ikke partene sammen igjen før i mars. Denne gangen valgte de kosovoalbanske representantene å signere, mens den jugoslaviske delegasjonen nektet. Forhandlingene førte altså ikke frem, og den 24. mars valgte NATO å sette i gang aksjonen "Allied Force".

Bakgrunnen for bombingene var å tvinge Jugoslavia, med Milosevic i spissen, til å godta fredsavtalen fra Rambouillet (Weller 1999:211). Aksjonen hadde ikke et FN-mandat fra Sikkerhetsrådet i ryggen, men NATO legitimerte sine handlinger ut ifra et humanitært hensyn. NATOs generalsekretær Javier Solana fastslo at: "NATO må stanse volden og få en slutt på den humanitære katastrofen som hersker i Kosovo. Vi har et moralsk ansvar for å gjøre dette"(Johnsen 1999). Dette var første gang i løpet av NATOs 50-årige historie at alliansen hadde gått til angrepskrig mot en suveren stat.

Bombingen tok til den 24. mars og endte den 3. juni etter 11 ukers bombing. Den 3. juni sa ledelsen i Beograd seg villig til å godta et utkast til avtale fremsatt av G8-landene. G-8 eller "Gruppen av åtte" er et møteforum for verdens syv ledende industrinasjoner (USA, Canada, Japan, Frankrike, Tyskland, Italia og Storbritannia) og Russland. Landene holder regelmessige møter med varierende politisk agenda. Russland ble invitert til å delta i gruppen i 1993. Hovedpunktene i erklæringen fra G-8 var:

- *Umiddelbar stans i volden og undertrykkelsen i Kosovo.*
- *Tilbaketrekking av militærstyrker, politistyrker og paramilitære grupperinger fra Kosovo.*
- *Utstasjonering av et effektivt internasjonalt sivilt sikkerhetsmessig nærvær, godkjent av FN.*
- *Etablering av en midlertidig administrasjon etter vedtak i FNs sikkerhetsråd.*
- *Tilbakevending for flyktningene under trygge forhold og uhindret adgang for humanitære organisasjoner.*

- En politisk prosess som leder fram til en avtale om selvstyre for Kosovo, og som opprettholder Jugoslavias suverenitet, dessuten avvæpning av UCK-geriljaen.

(NTB 3/6 – 1999)

Kravene ble fremlagt av EUs utsending Martti Ahtisaari og Russlands spesialutsending Viktor Tsjernomyrdin, og de ble godkjent av den serbiske nasjonalforsamlingen 3. juni 1999. Prinsippene for fredsløsningen ble senere nedfelt i FNs sikkerhetsråds resolusjon 1244. ”Resolusjonen ga FNs Generalsekretær det overordnede ansvaret for den sivile gjennomføringen, mens en NATO-ledet internasjonal styrke hadde ansvaret for den militære sikkerheten” (St.meld.nr.13 (1999-2000): kap.2). Etter at militære ledere for NATO og Jugoslavia ble enige om en plan for uttrekningen av jugoslaviske styrker og innsetting av en internasjonal sikkerhetsstyrke 9. juni, erklærte NATO midlertidig stans i luftoperasjonene 10. juni 1999 og Kosovo Force (KFOR) startet innrykkingen 12. juni.

3. Konstruktivismen

Bruken av konstruktivismen som teorigrunnlag i studiet av internasjonale relasjoner har lenge vært debattert. Grunnen til dette har vært at konstruktivismen foreløpig har stått frem som en forholdsvis sprikende teori. Det virker som det har vært vanskelig å presentere den innenfor et entydig rammeverk, noe man har klart atskillig bedre med for eksempel realismen. Det finnes flerfoldige bidrag til konstruktivismen, og spennvidden på innholdet er ganske stort. Lynch (1999:10) og Hay (2002:199) trekker frem Alexander Wendt når de skal nevne en teoretiker som definerer essensen av konstruktivismen på en god måte. Wendt er også en av de jeg vil støtte meg til i min presentasjon av konstruktivismen. Han redegjør for konstruktivismen på en grundig og oversiktlig måte. En annen bidragsyter jeg vil benytte meg av er Lisbeth Aggestam. Grunnen til dette er at hun tar for seg rolle- og identitetsbegrepet i utenrikspolitikken, og dette treffer kjernen av tematikken i min oppgave.

Wendt mener det er tre hovedpunkter å forholde seg til når man skal se nærmere på konstruktivismen: “Constructivism is a structural theory of the international system that makes the following core claims: (1) states are the principal units of analysis for international political theory; (2) the key structures in the state system are intersubjective rather than material; and (3) state identities and interests are in important part constructed by social structures, rather than given exogenously to the system by human nature or domestic politics” (Wendt 1994:385).

Ved å se på stater som analyseenheten ligner punkt (1) på flere av de andre internasjonale relasjonsteoriene. De aller fleste av disse teoriene er basert på at stater er de primære aktørene i verdenspolitikken, men også internasjonale organisasjoner som NATO, EU og FN, kan være aktører. Hovedaktøren i denne oppgaven er Russland, men det er også flere andre sentrale aktører, for eksempel NATO, FN, Kontaktgruppen, USA og flere fremtredende personer som Milosevic, Jeltsin, Tsjernomyrdin og Ahtisaari.

Under punkt (2) nevner Wendt strukturen i det konstruktivistiske univers. At den er intersubjektiv heller enn materiell vil si at en stats forhold til andre stater er forankret i sosiale relasjoner heller enn materielle resurser. Russlands rolle som fredsmegler er for eksempel nå viktigere for utformingen av den russiske identiteten enn deres atomvåpenarsenal. Wendt forklarer også den konstruktivistiske strukturen som følger: “It is collective meanings that constitute the structures which organize our actions” (Wendt 1992:397). Det internasjonale samfunnets struktur blir formet gjennom statenes interaksjon, og denne interaksjonen gir statene en fellesforståelse av samfunnet. Med andre ord kan man si at den konstruktivistiske strukturen er endogen, og er under stadig utforming.

Under punkt (3) kommer Wendt inn på hvordan identiteter og interesser blir konstruert innenfor strukturen. Samspillet mellom de ulike aktørene er med på å konstruere identiteter og interesser. Ved å delta i det internasjonale samfunnet er stater med på å danne ”collective meanings”, som igjen gjør at aktørene erverver seg identiteter. Som Wendt (1992:398) sier, er hver identitet en grunnleggende sosial definisjon av aktøren. Denne definisjonen er fastlagt i oppfatninger som aktørene kollektivt har om seg selv og hverandre, og som også utgjør strukturen av den sosiale verdenen. I konstruktivismen er både identiteter og interesser endogene i den forstand at de er foranderlige og kontekstuelle.

3.1 Identiteter

Wendts (1992:397) definisjon av en identitet er relativt stabile, rolle-spesifiserte forståelser og forventninger om seg selv (selvet). Disse forståelsene og forventningene blir utarbeidet i fellesskap av kollektivet. Williams og Neumann (2000:363) mener at en identitet må legitimeres for å fungere i sosial interaksjon, og dette skjer ved at de andre aktørene aksepterer og anerkjenner adopsjonen av denne identiteten. Dersom en ønsket identitet hos en aktør ikke skulle oppnå anerkjennelse av de andre aktørene ville det være umulig for denne aktøren å opptre sosialt på bakgrunn av denne identiteten uten å bli utsatt for et konstant press med sanksjoner

(ibid). Denne utarbeidelsen av identiteter i fellesskap er altså det Wendt kaller ”collective meanings”. Nasjonal identitet er verken gitt eller stabil, men forandres under interaksjon med andre (Aggestam 1999:3).

En aktør har alltid flere identiteter, men han får ikke brukt alle identitetene samtidig. Hvilke identiteter som blir brukt når er situasjonsbetinget. Dette er noe Neumann (1998:53) også peker på når han sier at identiteter er situasjonelle. De aktiviseres bare i enkelte sammenhenger. Man må se hvilke identiteter som kommer i forgrunnen i hvilke situasjoner. Aktørene har flere identiteter, og forpliktelsen og betydningen varierer med de ulike identitetene. Identiteter varierer med konteksten. Norge blir for eksempel av noen aktører hovedsakelig oppfattet som en oljenasjon, mens andre aktører oppfatter den norske identiteten ut ifra Norges medlemskap i NATO. En siste gruppe med aktører ser kanskje Norge i visse situasjoner som en ubetydelig aktør i den internasjonale strukturen.

Identiteter er ikke bare situasjonelle, de er også relasjonelle. En identitet har alltid en motpol. Neumann (1998:53) hevder at den enkeltes identitet ikke defineres i ensomhet. Verken en person eller en gruppe kan være noe helt alene. Man trenger andre grupper å forholde seg til, andre grupper å definere seg selv i forhold til. Innenfor identitetsteorier er det ofte snakk om ”Selvet” og den ”Andre” når man skal definere en identitet. ”Selvet” er den identiteten en aktør oppfatter at han selv har, mens den ”Andre” er den identiteten aktøren legger den/de man definerer seg selv i forhold til. ”Man kan ikke ha en identitet uten å vite hva man ikke er. I enhver identitet ligger dermed en negasjon” (Friis 1998:132).

Videre påvirker oppfatningen av en annen stats identitet ens egen holdning til denne staten. “A fundamental principle of constructivist social theory is that people act toward objects, including other actors, on the basis of the meanings that the objects have for them” (Wendt 1992:396). For USA har det faktum at både Storbritannia og Russland har kjernefysiske missiler forskjellig betydning. Storbritannia er en venn og alliert av USA, mens Russland derimot kan bli oppfattet som en potensiell fiende.

Et siste punkt fra Neumann er at identiteter er konstitutive. Med dette mener han at identiteter former politikken. Politikk kan forstås som et forsøk på å gi et svar på hvem "vi" er (Neumann 1998:53). Aggestam (1999:4) hevder det samme når hun sier at utenrikspolitikk handler om nasjonal identitet; "Foreign policy is about national identity itself: the core elements of sovereignty it seeks to defend, the values it stands for and seeks to promote abroad".

3.2 Basisidentitet

Det er ikke bare i interaksjonen med andre at aktøren erverver seg identiteter, stater har også hver for seg en egen basisidentitet. Wendt mener at stater, som selvorganiserte enheter, hver og en innehar en egen identitet som suveren aktør. Denne basisidentiteten er ikke utledet fra interaksjon med andre stater, men er utviklet i interaksjon mellom aktører innad i staten. Fire viktige behov er relevante for denne identiteten. Disse er behovet for fysisk overlevelse, autonomitet, økonomisk velvære og kollektiv trygghet (Copeland 1999:192). Disse fire behovene ligger forut for interaksjon med andre stater og virker motiverende for en stats handlinger og valg (Wendt 1994:385).

Dersom en stat ikke på noen måte oppfyller noen av de fire basisinteressene står statens eksistens i fare. Dette kan sammenlignes med Maslows behovsteori. Teorien foregår på individnivå, men kan fungere som illustrasjon på Wendts basisidentitet. Maslow mente at mennesket har noen grunnleggende behov som sult, tørst, søvn, trygghet, tilhørighet, kjærlighet og vennskap. Disse behovene må til en viss grad være dekket før man kan ta hensyn til andre behov (Østerud, Goldmann og Pedersen 1997:155). På samme måte har de fire nødvendige behovene hos Wendts basisidentitet høyere prioritet enn andre behov.

Tankegangen bak denne basisidentiteten er at hvis det i det hele tatt skal kunne foregå en interaksjon mellom statlige aktører, så må aktørene ha noe som gjør dem til aktører. Hvis stater kun var et produkt av interaksjon, hvordan kunne så denne

interaksjonen foregå i utgangspunktet? Staten kunne heller aldri opptrådt som en aktør med fri vilje som tok rasjonelle og overveide avgjørelser for å forandre sin egen situasjon. En stats basisidentitet er ikke gitt, men utformes av flere aktører innad i staten. Wendt hevder også at stater til å begynne med har en tendens til å være egoistiske i sin relasjon med andre stater (Copeland 1999:192). Denne egoismen må ses i sammenheng med de grunnleggende behovene. For at en stat skal kunne være stabil og bestå må den som sagt oppfylle noen basiskrav om sikkerhet og velferd. Basisidentiteten er det som gjør en stat til en stat.

Da Norge, i 1905, løsrev seg fra unionen med Sverige og dannet sin egen stat var det noe som må ha ligget til grunn for statsdannelsen. Før nordmenn i form av nasjonen Norge kunne begynne interaksjonen med andre stater så måtte det ligge et norsk særpreg til grunn for statsdannelsen.

3.3 Roller og tilhørende normer

I tillegg til å ha identiteter spiller også aktørene roller. Det at en aktør har flere identiteter og flere roller kan være forvirrende, og bidrar nok til at forskjellen på roller og identiteter til tider kan virke utydelig. Forskjellen kan illustreres ved å tenke seg at identiteter ligger til grunn for de roller en stat har. Man kan ikke spille en rolle uten å ha en identitet. Identiteter er også mer stabile og ikke så flyktige. En aktør har heller ikke så mange identiteter som den har roller.

La meg bruke Norge som eksempel. Én norsk identitet er som oljenasjon, og som aktør i oljebransjen spiller Norge flere roller avhengig av hvilke andre aktører man forholder seg til og hvilke interesser man har. Norge opptrer ulikt ovenfor OPEC kontra USA. Vi kan se noe av det samme med Norges identitet som NATO land. Under den kalde krigen opptrådte Norge i rollen som USA-alliert NATO-medlem i sine relasjoner med Sovjetunionen, mens dette ikke blir vektlagt i samme grad når Norge nå forholder seg til Russland. Før betraktet norske styresmakter regimet i

Moskva som en eventuell fiende. Nå er trusselbildet annerledes og Russland blir betraktet mer på lik linje med andre europeiske stater.

Roller og normer har også en svært tett relasjon. Når en aktør opptrer i en rolle opptrer aktøren etter ett sett "spilleregler" som er fastsatt av kollektivet. Disse spillereglene er normer for hva som anses som "riktig" måte å opptre på. Katzenstein definerer normer slik: "Norms are used to describe collective expectations for the proper behavior of actors with a given identity" (Katzenstein 1997:5). Til enhver rolle hører det altså et sett med normer for hva som er "riktig" handlingsmønster. Med "riktig" handlingsmønster menes det handlingsmønsteret som er akseptert av kollektivet, det vil si av de andre aktørene. Checkels (1999:2) definisjon er ganske lik: "Norms are shared expectations about appropriate behavior held by a collectivity of actors".

At aktørene er bundet til lover/regler som tilhører deres identitet er noe March og Olsen kaller "logic of appropriateness" – eller sømmelighetslogikk. Ifølge March og Olsen (1989:38) vil aktører handle med henblikk på hva som sømmer seg innenfor en gitt identitetsoppfatning. Når en statlig aktør skal handle må den derfor først skaffe seg best mulig oversikt over situasjonen og hvilke interesser man ønsker å forfølge, deretter gjelder det å identifisere hvilken rolle man skal spille for å lykkes med å nå disse interessene. Uansett hvilken rolle man velger innebærer det visse krav og ansvar som det forventes at man følger når man spiller denne rollen (Sørensen 2001:17).

Normene er som sagt spilleregler for å opptre i interaksjon med andre aktører. Forståelsen av hvilken rolle en stat har i ulike situasjoner, på bakgrunn av hvilke normer som dominerer innenfor den eller de institusjoner og fellesskap staten er en del av, er noe Aggestam (1999:2) tar for seg når hun snakker om roller. Hun kommer innom sømmelighetslogikken i sin utdypning av rollebegrepet og dets betydning for utenrikspolitikk. "A role conception is a set of norms expressing expected foreign policy behavior and action orientation. It can be thought of as a roadmap that foreign policy-makers rely on to simplify and facilitate an understanding of a complex

political reality” (ibid). Man kan si at sømmelighetslogikken er med på å skape forutsigbarhet og trygghet innenfor internasjonale relasjoner.

Selvsagt skjer det at stater ikke opptrer slik fellesskapet forventer at staten skal opptre. Som Wendt (1992:398) sier: ”Fravær av eller mistolkede roller gjør at definering av situasjoner eller interesser blir vanskelig, og dette gjør at identitetsforvirring kan oppstå”. I visse situasjoner kan en stat ha påtatt seg en identitet som ikke samsvarer med andre staters oppfatning av denne staten, og dette vil gi utslag i statens håndtering av en rolle. Et eksempel på dette ville være om en liten og ressurs svak stat prøvde å fremstå som en sterk og agendasettende stat overfor andre sterkere stater. Uansett vil et brudd med normen medføre en eller annen form for sanksjoner fra fellesskapet.

Under Kosovokonflikten var det en internasjonal norm som kom i fokus. Lenge hadde det vært en ”forståelse” internasjonalt om at det ikke var akseptabelt å angripe en suveren stat, det såkalte ”ikke-intervensjonsprinsippet”. Da NATO gikk til angrep på Jugoslavia legitimerte de sine handlinger ved å hevde at menneskerettigheter var viktigere å verne om enn ikke-intervensjonsprinsippet. NATO var på denne måten med på å fremheve menneskerettigheter som en gyldig grunn for å intervenere i andre staters hjemlige anliggender. Store deler av den vestlige verden hadde ingen problemer med å endre på denne normen, mens Russland derimot ikke støttet disse nye ”spillereglene”. Nå er det ikke slik at ikke-intervensjonsprinsippet er kassert, men det er blitt mer omstridt enn tidligere.

3.4 Interesser

Hva sier så konstruktivismen om interesser? Wendt (1992:398) er klar på at identiteter er basisen for interesser, og en aktør legger opp sine interesser etter hvordan aktøren oppfatter sin egen identitet, og som Lynch (1999:10) sier: ”What we want depends upon who we are”. I sin forfølgelse av interesser er en aktør styrt av sin identitet, og til enhver identitet følger det normer. Disse normene skal som nevnt

være med å rettlede en aktør til å opptre i henhold til den identiteten aktøren har ervervet seg i interaksjon med de andre aktørene. En aktørs handlinger er altså mer styrt av normer enn av preferanser. Aggestam (1999:10) påpeker dette skillet og omtaler det som utydelig: Politiske aktører er styrt både av interesser, som ligger til grunn for forventningene til konsekvensene, og reglene/normene som er grunnlaget for identitetene. De kalkulerer konsekvenser og følger regler, og relasjonen mellom de to er ofte utydelig.

Av dette følger det at en aktør ikke kan ha interesser som ikke samsvarer med sin legitime identitet. Roller og tilhørende spilleregler vil gjøre det vanskelig å forfølge disse interessene dersom interessene ikke samsvarer med den legitime identiteten. Til grunn for et slikt syn ligger sømmelighetslogikken der identiteten er fastbundet i normer som aktøren er nødt til å følge. Slikt sett faller et skifte av interesser ofte sammen med et skifte av identitet.

3.5 Utenrikspolitisk identitet

Identiteter blir utformet ved interaksjon mellom aktører. Samtidig innehar hver aktør en såkalt basisidentitet. Denne blir utformet i interaksjon mellom aktører innad i staten. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på utenrikspolitisk identitet. Noen konkret definisjon av uttrykket har jeg ikke funnet, men etter å ha studert blant annet Aggestam og Wendts artikler mener jeg å ha dekning for å hevde at utenrikspolitisk identitet både består av identitet utviklet av kollektivet og basisidentitet. Den gir uttrykk for en stats utenrikspolitiske interesser, og må utformes slik at den blant annet styrker de fire basisbehovene. Denne ”definisjonen” tar utgangspunkt i konstruktivismens forklaring om at identiteter utvikles i samspill med andre aktører, men samtidig har hver aktør med seg noe særegent inn i interaksjonen.

Utenrikspolitikk er en god indikator for å beskrive en stats identitet. En stats opptreden internasjonalt gjenspeiler dens særpreg, og staten viser ofte frem de sidene den ønsker omgivelsene skal kjenne. For folks opplevelse av sin stats nasjonale

identitet er derfor utenrikspolitikk viktig. Den gir en forståelse av deres nasjons intensjoner, roller og verdier. En nasjon uten en realistisk og velformulert utenrikspolitikk, som forklarer den forvirrende hverdagen og klargjør den usikre fremtiden, er ubrukelig (Aggestam 1999:1).

4. Analyse

Målet for oppgaven er å finne ut om Kosovo konflikten var med på å endre den russiske oppfatningen av egen identitet. For å belyse dette vil jeg benytte meg av de tre hypotesene som er redegjort for i første kapittel.

H-1: *Før Kosovokonflikten oppfattet Russland seg selv som en mer betydningsfull aktør internasjonalt enn det omverdenen gjorde, noe som førte til at de ikke oppnådde sine utenrikspolitiske målsetninger.*

H-2: *En sammenligning av de to sikkerhetsdokumentene fra 1997 og 2000 viser at det var en endring i Russlands utenrikspolitiske identitet i denne perioden.*

H-3: *Russland oppnådde ikke å bli en sentral aktør i Kosovokonflikten før deres egen identitetsoppfattelse ble sammenfallende med Vestens oppfatning av landet.*

Hypotesene indikerer at Russland hadde en oppfattelse av egen identitet som ikke var sammenfallende med omverdenens oppfatning, og at det derfor var nødvendig for Russland å definere en ny legitim identitet. Dette ville gjøre det lettere å opptre i en rolle som gjorde det mulig å få realisert sitt ønske om å figurere som en sikkerhetspolitisk stormaktsaktør, og dermed oppnå sine utenrikspolitiske målsettinger.

4.1 Utviklingen i Russlands identitet fram til krigen i Kosovo

Under punkt 1.2 påpekte jeg at skiftet fra å være Sovjetunionen til å bli Russland var med på å legge føringer på den russiske identiteten. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvorfor 1990-tallet ble et tøft tiår for Russland og samtidig prøve å vise hvordan den sovjetiske arven var med på å vanskeliggjøre overgangen for russerne. Jeg vil undersøke påstanden i hypotese 1 om at Russland oppfattet seg selv som en mer betydningsfull aktør enn det omverdenen gjorde. Først vil jeg se på de

innenrikspolitiske faktorene, som politisk system og økonomi, og deretter vil jeg ta for meg den utenrikspolitiske faktoren, som var Russlands forhold til NATO. Dette for å danne et bilde av hvordan Russland oppfattet sin egen utenrikspolitiske identitet.

4.1.1 Fra Sovjetunionen til Russland – en turbulent periode

Den russiske føderasjonen oppsto da Sovjetunionen gikk i oppløsning i 1991. Sovjetunionen hadde da eksistert i 74 år fra 1917 til 1991. Den 12. juni 1991 ble Boris Jeltsin valgt til president i Russland (Shiraev & Glad 1999:79). Han kom til å sitte som president helt frem til desember 1999, og regjerte gjennom det som skulle vise seg å bli et turbulent tiår. Hovedårsaken til at 1990-tallet ble så turbulent finner man i arven fra Sovjetunionen. De omveltningene russerne opplevde da Sovjetunionen gikk i oppløsning var vanskelige å takle. Russland måtte først og fremst finne ut hvem de var, og hvor de hørte hjemme i den internasjonale strukturen. Samtidig måtte andre stater bli vant til den nye situasjonen og gjøre seg opp en mening om Russland. Det var en periode med mye usikkerhet og mange ubesvarte spørsmål.

Russerne hadde som Sovjetunionen vært med på å forme det 20. århundre på to hovedområder. Det ene var at som en ideologisk utfordring til kapitalistsamfunnet reflekterte de en tro på at sosialismen var en bedre sosial organisering. Det andre var at de som stat representerte en geopolitisk motsats til den vestlige dominansen i det internasjonale systemet (Sakwa 1996:1). Sovjetunionen hadde en intern ideologi, samtidig som de eksternt var den ene parten i det bipolare verdensbildet. Russland hadde ikke kapasitet eller ressurser til å adoptere Sovjetunionens identitet og status. Problemet var at russerne ikke klarte å glemme den gamle statusen, og dette formet synet de hadde på sin nye identitet. Kjernen i identitetsproblemet lå i at det ikke var noen beskjedne identitet de hadde arvet fra Sovjetunionen. "The Soviet Union's victory in World War II, possession of nuclear power, and successes in space exploration and sports gave the Soviet people the feeling that they were strong and unique" (Shiraev & Glad 1999:227). Det russiske folket hadde vært del av en

supermakt i en bipolar verden, og alt sovjetiske styresmakter gjorde og så fikk ringvirkninger internasjonalt. Denne stormaktsidentiteten fulgte Russland inn i 1990-årene og preget mange av landets valg.

Fallet fra å være en supermakt til å bli en fallen storhet kan sammenlignes med å bli deklassert. Dette er et sosiologisk uttrykk som beskriver hvordan et individ mister fotfeste i sitt tilvante miljø og kommer inn i et miljø med dårligere omgivelser.

Overgangen krever at man slår av på sine tilvante krav, hvilket igjen vil si at nye vaner må innlæres (Østerberg 1997:37). Å gå fra å være en av verdens to supermakter, til å bli en stat i mengden, var en overgang det tok tid å fordøye. Den statusen Russland hadde hatt i nesten et århundre var vanskelig å glemme, og det tok lang tid å tilpasse seg den nye, spesielt med tanke på at denne statusen var atskillig dårligere. Det russiske folket var vant til å bli betraktet som en supermakt, men utover på 1990-tallet ble det færre stater som oppfattet Russland slik. Problemet var at fallet i aktelse hos andre, og fallet i hvordan man oppfattet seg selv, ikke var proporsjonalt. Andre stater endret sitt syn på Russland som en supermakt raskere enn russerne selv gjorde.

Sovjetunionen hadde vært en motpol til USA og Vesten, men hvilken holdning Russland skulle ha til Vesten var uklart. Noen ønsket å fortsette å være en motsats, mens andre ønsket på flere områder å nærme seg den vestlige verden. Å være motpol til USA og Vest-Europa i så mange år hadde gitt russerne en naturlig skepsis til alt som var vestlig, og dette vanskeliggjorde den ønskelige tilnærmingen til Vesten på begynnelsen av 1990-tallet. Kursen de valgte å legge seg på ville ha mye å si for utformingen av den russiske identiteten. Hvis de ønsket å opprettholde den sovjetiske statusen som supermakt og være en motpol til USA og NATO måtte de raskt få orden på økonomien, det politiske systemet og det militære, men dette krevde stram styring. Hvis målet derimot var å nærme seg Vesten måtte man innstille seg på å styre etter vestlige normer og regler. Da ville man samtidig være nødt til å innfinne seg med å være en stat i mengden, og den gamle statusen måtte tones ned betraktelig.

4.1.2 Innenrikspolitisk utvikling fra 1991 til 1999.

Overgangen var ikke enkel for verken myndighetene i Moskva eller det russiske folk, og det var nok av problemer å ta fatt på. Politisk måtte man stake ut en ny kurs, og samtidig slet man med en dårlig økonomi. Den politiske hverdagen var et kaos, og den russiske konstitusjonen var en etterlevning fra Sovjet-tiden. Den var blitt forandret flere ganger, noe som gjorde styringen av landet vanskelig. Samspillet mellom det utøvende og det lovgivende maktapparatet fungerte ikke tilstrekkelig nok til at russisk politikk kunne fungere effektivt. Noguee & Mitchell (1997:95) påpeker dette: "Facing conditions that required strong executive power, Russia was saddled with a constitution that made executive-legislative deadlock inevitable".

Samtidig foregikk det en politisk maktkamp. Noguee og Mitchell (1997:108) peker på at det var tre hovedparter som kjempet om makten i de tidlige årene av Russlands fornyede statsdannelse. Kampen stod mellom president Jeltsin, parlamentet og de russiske republikkene og regionene. Jeltsin var en populær president blant folket, men politisk var det stor motstand mot han. Motstanden var spesielt sterk blant grupperinger i parlamentet som var redd Jeltsin skulle få for stor makt. Sagt på en annen måte: "[...] notwithstanding his immense popularity Yeltsin was a controversial figure, pursuing controversial policies in a political framework where there were no clearly established rules of the game" (Noguee & Mitchell 1997:96). Det var flere syn på hvordan Russland burde forholde seg til Vesten. Eric Shiraev (1999:229) peker på dette i boken *"The Russian Transformation"*: "Today, as in the past, there are three primary orientations toward the West". Kort forklart hevder han at det fantes en gruppe som var positiv til Vesten, en gruppe som var negativ og en siste gruppe hvor standpunkt lå midt i mellom (Shiraev & Glad 1999:229). Alexander Sergounin har også sett på denne inndelingen av russiske politikere og forskere med hensyn til forholdet mellom Russland og Vesten (Kjølberg 2002:21). Hans funn er stort sett de samme som Shiraevs. På den ene siden har man "atlantistene" som mener at Russland bør prøve å bli en del av "Europa", og på den måten bidra til utformingen av europeisk politikk. Motsatsen til "atlantistene" er de såkalte "eurasiatene". Disse

inndeles i to grupper, de ”liberale” og de ”slavofile”. De ”liberale” ønsker et godt forhold til Vesten, men frykter at Vesten utvikler seg til en ”lukket klubb”. De ønsker derfor både å opprettholde Vesten som et multipolært system og at USA opprettholder sin rolle i Europa. De ”slavofile” er stort sett kun negative til Vesten (ibid). Dette var noe Jeltsin hele tiden måtte ta hensyn til i utenrikspolitiske spørsmål.

Gjennom de første årene av 1990-tallet var det altså denne konstitusjonelle maktkampen som preget russisk politikk, men flere problemer var på vei. Året 1994 var forholdsvis rolig, men mot slutten av året var det klart for ny dramatikk. Den 11. desember sendte Russland tropper inn i Tsjetsjenia. Grunnen til dette var blant annet at man ønsket å etablere konstitusjonell orden i utbryterrepublikken og få slutt på den kriminaliteten og korrupsjonen som var der (Nogee & Mitchell 1997:125).

Konflikten skulle vise seg å bli et tjueen-måneders mareritt for president Jeltsin. Tapstallene var svært høye på begge sider, og for det russiske militæret ble konflikten et bevis på hvor dårlig situasjonen deres var. Blant det russiske folket var krigen i Tsjetsjenia svært upopulær, og det førte også til at Jeltsins popularitet sank betraktelig. For det russiske selvbildet ble konflikten en stygg ripe. Den røde hær, som en gang var selve symbolet for det stolte Sovjetunionen, var for Russland blitt en flau påminnelse om hvor svekket landet var.

4.1.3 Den økonomiske situasjonen på 1990-tallet.

Russlands økonomiske situasjon gjennomgikk store omveltninger på begynnelsen av 1990-tallet. Staten ønsket å nærme seg det kapitalistiske samfunn, og spesielt ivret man etter å privatisere økonomien. Problemet var at russerne valgte kortsiktige og enkle løsninger. ”Vesten var et forbilde, men ikke en modell. Har man et forbilde er det ens eget system som skal utvikles i en viss retning, har man en modell gir man avkall på sitt eget for mest mulig å bli lik noe annet. Russerne hadde imidlertid få klare formeninger om hvordan man skulle nærme seg dette forbildet, og grep derfor til enkle løsninger som tilsynelatende skulle bringe raske resultater” (Kjølberg 1999:32). Den russiske økonomien hadde vært lukket og statlig styrt under Sovjet-

tiden. Nå ønsket man å åpne markedet, men manglet kompetanse på området. Jeltsin lovet russerne en åpen markedsøkonomi som han hadde liten kjennskap til, samtidig skiftet han taktikk og målsettinger ettersom det passet han (Shiraev & Glad 1999:76). Dette skapte en urolig økonomisk situasjon, og Jeltsins reformer klarte ikke å øke den økonomiske produksjonen. Den negative trenden man hadde sett tendens til allerede på slutten av Gorbatsjovs regjeringstid fortsatte (Shiraev & Glad 1999:83). Dette påpeker også Noguee og Mitchell: "Yeltsin inherited a declining economy whose gross national product fell 40 percent during the period 1990-94" (1997:95). Samtidig økte inflasjonen kraftig.

En annen effekt av de økonomiske reformene var de store forskjellene mellom fattig og rik. Mens den jevne russer slet økonomisk satt en liten elite på enorme rikdommer. I kjølvannet av privatiseringen oppsto det også omfattende korrupsjon. Organisert kriminalitet dukket opp på de fleste økonomiske arenaene. "Mord ble nesten å regne som en normal del av det å gjøre forretninger. Bankmenn, journalister og politiske ledere ble drept i gangsterstil" (Shiraev & Glad 1999:84).

Etter mye økonomisk rot gjennom første halvdel av 1990-tallet håpet man at situasjonen skulle bedre seg mot slutten av tiåret, men til tross for at man hadde mottatt store summer fra Vesten klarte man ikke å stable økonomien på bena. Illusjonen om Russlands økonomiske reformer brast. Sykdomstegnene var mange (korrupsjon, mafia, etc.) og krigen i Tsjetsjenia var et enormt pengesluk. Det hele kulminerte i august 1998 da Russlands økonomi kollapset fullstendig. IMF (Det internasjonale pengefondet) hadde gitt Russland en av de største finansielle støtteordninger i organisasjonens historie. Prosjektet kollapset på mindre enn en måned, og flere investorer tapte milliarder. Russland hadde havnet i en av de mest alvorlige finansielle kriser i historien (Gould-Davies & Woods 1999:1). Etter denne kollapsen trengte russerne hjelp og nok en gang henvendte de seg til Vesten.

4.1.4 Forholdet til NATO – en feilslått strategi

Til tross for problemene i den hjemlige politikken så russerne i utgangspunktet lyst på sin egen situasjon internasjonalt. Tiden fra de siste årene av Sovjetunionens eksistens til de første årene av Jeltsins presidentperiode, var preget av at toneangivende personer innen de sentrale myndigheter i Moskva ga uttrykk for sterk tro på utviklingen av et samarbeid med Vesten og da særlig USA (Laugen 2001:93) (Nogee & Mitchell 1997:159). Som Russlands utenriksminister sa da han skulle beskrive den nye politiske linjen: “The developed countries of the West are Russia’s natural allies” (Nogee & Mitchell 1997:156). Russland følte på denne tiden at de var en likeverdig og respektert partner. Følelsen av fortsatt å være en, om ikke supermakt så i hvert fall en stormakt, var klart tilstede. Dette optimistiske synet om at Russland og Vesten ville bli nære samarbeidspartnere ble i stor grad gjengjeldt fra vestlig side (Laugen 2001:93).

Utover 1990-tallet skulle imidlertid forholdet mellom Russland og Vesten få flere tilbakeslag. Den entusiasmen som hadde preget forholdet på begynnelsen av tiåret begynte etter hvert å avta. De vestlige landene var skuffet med hensyn til tempoet og dybden i russiske reformer, og Russland var skuffet med hensyn til deres egen evne til å oppnå reell innflytelse i det vestlige samarbeidet (Laugen 2001:93). Spesielt følte Russland at de ble ført bak lyset i forholdet til NATO. Alliansens utvidelse østover var et eksempel på en illusjon som brast. Temaet kom for alvor på agendaen etter Jeltsins besøk i Warszawa og Praha i august 1993. På et direkte spørsmål om hvordan Russland forholdt seg til at Polen og Tsjekkia ønsket å søke NATO-medlemskap, svarte Jeltsin at enhver stat sto fritt til å velge sin egen alliansetilknytning (Danreuther 1999:151). Dette var tydeligvis en uttalelse Jeltsin angret på, i og med at han noen dager senere sendte et brev til USAs president Bill Clinton hvor han tydeliggjorde Russlands ”virkelige” mening om saken. Uansett så hjalp det ikke, hjulene var begynt å rulle og prosessen var i gang.

På NATO-toppmøtet i januar 1994 ble det tatt noen viktige avgjørelser. For det første åpnet alliansen for en utvidelse østover. For det andre ble man enige om å opprette et

nytt samarbeidsprosjekt med stater utenfor alliansen. Prosjektet het Partnership for Peace (PfP), og ble opprettet for å utvikle et tett militært samarbeid av bilateral karakter på det operasjonelle og taktiske nivå mellom NATO og hovedsakelig tidligere Warsawa-pakt land, og fokus var på fredsbevarende aksjoner og annet sikkerhetssamarbeid (Cross 2002:5).³

Det kunne virke som russerne først misforsto avgjørelsen om å utvide NATO østover. PfP-programmet ble tolket som et bevis på at alliansen ikke egentlig ønsket å gi tidligere ”østblokk-stater” et fullverdig medlemskap (Danreuther 1999:152), og russerne slo seg derfor til ro med at noen reell utvidelse østover ikke ville skje. Anders Kjølberg (2002:16) mener derimot at NATO i første omgang opprettet PfP for å få et pusterom til å analysere konsekvensene av en mulig utvidelse. Antonenko (1999:127) på sin side hevder at: ”NATO came to see the PfP as a mechanism for overcoming Russia’s negative perceptions of the Alliance and obtaining its acquiescence to enlargement”. Uansett så viste russiske myndigheter interesse for PfP. De anså programmet som en mulighet til å knytte tettere bånd til alliansen, og da også Vesten. I juni 1994 ble Russland innlemmet i PfP-programmet.

I 1992 ble NATO delaktig i konflikten i Bosnia Herzegovina. Et ”positivt” aspekt ved krigen i Bosnia sett med russiske øyne var at man her fikk være med i fredsprosessen. Tiltross for at Russlands rolle virket svært marginalisert hadde det åpnet seg noen muligheter for russisk innflytelse. I fredsprosessen kom Russland seg på banen gjennom deltagelse i den såkalte ”Kontaktgruppen for det tidligere Jugoslavia”. Denne gruppen ble pådrivere for diplomati, og Dayton-avtalen fra 21. november 1995 ble til etter sterkt press fra Kontaktgruppen (St.meld.nr.13 (1999-2000): kap.2). Dette var et forum hvor Russland hadde like rettigheter som de andre medlemmene, og det var nok en av grunnene til at Russland senere også ønsket Kontaktgruppen aktiv i Kosovo.

³ <http://www.rta.nato.int/pfp.htm>

Krigen i Bosnia ble også et problem for forholdet mellom Russland og alliansen. NATOs militære aktivitet i Bosnia skapte en del hodebry for russerne. De begynte å føle seg svært tilsidesatt i beslutningsprosessen, og forhåpningene man hadde til PfP viste seg å ikke holde mål. "Doubts about the PfP were rekindled by the military activity of NATO in Bosnia in the winter and spring of 1994. NATO's military strikes were made without consulting Moscow, raising the deep-seated fear in Moscow that Russia was not accorded the equal status to which it felt entitled" (Nogee & Mitchell 1997:165). I Moskva begynte de russiske lederne å skjønne at målsettingen om å være en likeverdig partner med alliansen ville bli vanskelig å realisere.

I perioden mellom 1995 og 1996 kom det stadig vekk kritikk fra russisk hold med hensyn til NATOs planer om utvidelse og alliansens nye Out-of-Area strategi. Strategien tilsa at NATOs virkeområde ikke lenger var begrenset til innenfor grensene for alliansens medlemsland (Laugen 1999). Selv om det kunne virke som det meste av den russiske kritikken prelltet av, var det ting som tydet på at NATO heller ikke ønsket å komme på kant med Russland. Alliansen forsto etter hvert at PfP-programmet ikke var nok til å tilfredsstille russerne. Russland krevde å bli behandlet med mer respekt enn andre PfP-stater, de mente tross alt at de var en stormakt. Gjennom hele 1996 og på begynnelsen av 1997 forhandlet derfor Russland og NATO om opprettelsen av et nytt forum for samarbeid mellom alliansen og Russland. "The Founding Act on Mutual Relations, Co-operation and Security between Russia and NATO" ble undertegnet i Paris den 27. mai 1997. "Under the Founding Act, the NATO-Russia Permanent Joint Council (PJC) was created as a forum for regular consultation on security issues of common concern. Its aim was to build mutual confidence and help overcome misperceptions through dialogue and the development of a substantial programme of security and defence –related cooperation".⁴ I motsetning til PfP var dette tilsynelatende et unikt program som kun ble tilbudt Russland som et symbol på landets spesielle rolle i europeisk sikkerhetspolitikk.

⁴ <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb030304.htm>

Dette til tross lignet ”The Founding Act”, i likhet med PfP, på et smøremiddel ovenfor russerne for å dempe reaksjonene på NATO-utvidelsen. En snau måned etter at spesialavtalen med Russland var inngått valgte NATO å presentere den konkrete invitasjonen til de tre nye medlemslandene av alliansen. På samme måte som russerne følte at PfP bare var snakk og ingen handling, oppfattet Russland etter hvert også PJC som tomt snakk for å glatte over den russiske kritikken. Spesielt følte russerne at dette ble synlig da konflikten i Kosovo brøt ut. Dette førte til et fullstendig brudd mellom Russland og NATO, og russerne valgte å trekke seg fra alt samarbeid med alliansen.

4.1.5 Oppsummering av Russlands utenrikspolitiske identitetsoppfattelse

Var Russlands oppfatning av seg selv som en innflytelsesrik aktør internasjonalt i uoverensstemmelse med det internasjonale samfunnets oppfatning? Innenrikspolitisk slet de blant annet med økonomien, den politiske maktkampen, konstitusjonen og konflikten i Tsjetsjenia. Utenrikspolitisk var spesielt forholdet til NATO komplisert. Deklasseringen fra Sovjetunionen til Russland var vanskelig å takle, og det ble en langvarig prosess. Sovjetunionen hadde blant annet vært et ideologisk alternativ til Vesten, og overgangen fra den totalitære kommunismen til en situasjon hvor den politiske ideologien ikke var ordentlig definert var som sagt vanskelig. Alt sett under ett var det lite som burde tilsi at russerne skulle føle seg mektigere enn de var. De forsto selv at de var svekket, men ville ikke innse at svekkelsen var så omfattende at de hadde mistet all statusen fra Sovjet-tiden.

Identitetsmessig lå en av de største forskjellene fra tiden som Sovjetunionen i utenrikspolitikken. Utenrikspolitisk identitet er en blanding av basisidentitet og interaksjonen med andre aktører internasjonalt. Russerne klarte ikke å enes om basisidentiteten, og derfor klarte de heller ikke å enes om hvordan de skulle forholde seg til andre internasjonale aktører. Forskjellen på hvordan russerne oppfattet seg selv og hvordan Vesten oppfattet Russland var stor, og spesielt kom dette til syne i forholdet mellom russerne og NATO. Samarbeidet mellom de tidligere fiendene

fungerte ikke slik Moskva hadde håpet. De følte seg ført bak lyset, spesielt med tanke på NATO-utvidelsen og samarbeidsprosjektene PfP og PJC. Russerne trodde at disse prosjektene ville gjøre dem til en likeverdig partner, og at alliansen ville rådføre seg med Moskva i viktige saker. Dette var derimot ikke NATOs intensjoner da de inngikk samarbeidet. For dem var prosjektene blant annet ment å berolige russerne ved å trekke Moskva inn i et forholdsvis løst samarbeid.

En årsak til denne misforståelsen lå i at NATO og Kreml ikke hadde lik identitetsoppfattelse av Russland. Moskva så relasjonen med NATO i lys av det forholdet som var under den kalde krigen, mens NATO på sin side var i ferd med å fornye seg og oppfattet relasjonen med Russland ut ifra den nye situasjonen som hadde oppstått etter den kalde krigen. Hvorfor var ikke russerne med på denne omstillingen? Williams og Neumann (2000:364) peker på at det i en omstillingsperiode tar tid å finne seg til rette. For Russland som nå stod svakere internasjonalt enn tidligere, var det naturlig å klamre seg til det de hadde hatt og det de oppfattet som trygt. Samtidig var den økonomiske krisen som hadde rammet Russland også med på å legge føringer på forholdet til Vesten. Russerne var økonomisk avhengig av Vesten både bistandsmessig og handelsmessig, og det gjorde at de måtte prøve å holde seg inne med sine bidragsytere. En fullstendig skjæring mellom partene hadde ikke Russland råd til økonomisk.

En komplementær forklaring på hvorfor russerne hadde problemer med å adoptere den identitetsoppfattelsen som fellesskapet hadde, lå i den politiske maktkampen som foregikk innad i Russland. Som nevnt tidligere dreide denne maktkampen seg blant annet om hvordan russerne skulle forholde seg til Vesten. En aktørs identitet blir alltid definert i forhold til en motpart (Neumann 1998:53), eller som Friis (1998:132) påpeker ligger det en negasjon i enhver identitet. Sovjetunionen definerte seg som motvekt til USA, Vesten og kapitalismen. Rammene var spesifiserte, og identiteten var klar. For Russlands del ble dette vanskeligere i og med at retningslinjene for hvordan de nå skulle opptre i forhold til Vesten ikke var tydelige. Dette vanskeliggjorde prosessen for Russland med å oppfatte den legitime identiteten, og

det medførte at de russiske myndighetene styrte etter feil sett med normer (”spilleregler”). Russlands tvetydige forhold til Vesten kan derfor ha vært med på å forvirre deres identitetsoppfattelse.

Kombinasjonen av det økonomiske avhengighetsforholdet til Vesten og ønsket om innflytelse i relasjonen med NATO virket forvirrende. Som Wendt (1992:2) skriver gjør fravær av eller mistolkede roller at definering av situasjoner eller interesser blir vanskelig, og dette gjør at identitetsforvirring kan oppstå. Det var mye som tydet på at Moskvas oppfattelse av den russiske utenrikspolitiske identiteten ikke samsvarte med hvordan resten av det internasjonale fellesskapet oppfattet den. Begge de uavhengige variablene spilte inn på den avvikende identitetsoppfattelsen. Jeg mener hypotesens påstand om at Russland så på seg selv som en mer betydningsfull aktør enn omverdenen gjorde får støtte. Spesielt kom dette til syne i interaksjonen mellom Moskva og NATO. Kjøhlberg (1999:37) poengterer også denne forskjellen; ”Spriket mellom hva Russland ønsket av adferd fra omgivelsene, og den adferd disse omgivelsene mente det er rimelig å ha i forhold til Russland, økte stadig”. Russlands utenrikspolitiske målsettinger har i delkapittel 4.1 muligens ikke blitt poengtert godt nok. Jeg har prøvd å vise at russiske myndigheters utenrikspolitiske hovedmålsetting var at Russland skulle oppnå innflytelse internasjonalt. Dette vil komme klarere fram i delkapittel 4.2 hvor jeg tar for meg de russiske sikkerhetsdokumentene. I gjennomgangen av disse vil jeg blant annet komme inn på Russlands utenrikspolitiske målsettinger i 1997, og forhåpentligvis vil målet om innflytelse internasjonalt bli bekreftet.

4.2 Endring i den russiske identiteten.

Det er så langt vist at Russland før Kosovokonflikten hadde en relativ uklar oppfatning av sin posisjon og status i internasjonale relasjoner. Målet med dette kapittelet er å vise hvordan endringene i Russlands utenrikspolitiske identitet kom til syne i sikkerhetsdokumentene (NSC) fra 1997 og 2000. Derfor foretar jeg en systematisk gjennomgang av dokumentene kapittel for kapittel, og gjør en

sammenligning for å se om påstanden i hypotese 2 får støtte. I hypotesen ble det hevdet at det var skjedd en endring i Russlands utenrikspolitiske identitet i perioden mellom 1997 og 2000. Dokumentene tar for seg hovedproblemene for den russiske nasjonale sikkerheten og løsninger/metoder for å imøtekomme disse. Tekstene har lik oppbygning og er inndelt i fire hovedkapitler:

- **Russland i det globale samfunn**
- **Russlands internasjonale interesser**
- **Trusler mot den russiske føderasjonens sikkerhet**
- **Målsettinger for å bedre Russlands nasjonale sikkerhet**

4.2.1 Russland i det globale samfunn

NSC fra 1997 åpner med å betegne den globale situasjonen som multipolær. Dette kan virke som en diskutabel tolkning ettersom flere eksperter over hele verden betegnet situasjonen som unipolar med USA som hegemon. Å betegne situasjonen som multipolær kan derfor tyde på at Russland fortsatt hadde et positivt syn på verdenssituasjonen. Positivt i den forstand at det ikke var deres gamle fiende fra den kalde krigen som regjerte alene, men at det nå var muligheter for at også flere stater kunne ha innflytelse. Sett med russiske øyne kan dette ha virket oppløftende med tanke på muligheten for å hevde seg i det internasjonale samfunnet. Samtidig kan det ha vært en form for ønsketenking fra Kreml. De beskriver verden slik den burde ha vært ut ifra deres synspunkt.

Som nevnt tidligere følte Russland seg ført bak lyset av NATO, noe som også kom til uttrykk i sikkerhetsdokumentet fra 1997. Russerne var stort sett positive til egen situasjon, men samtidig så de en del begrensninger. Interessant er det å se at skylden for disse begrensningene ble lagt på andre stater som de mente motarbeidet Russland. "Russia now exerts much less influence on the solution of cardinal international issues that affect the interests of our state. In the obtaining situation, a number of states more seriously aspire to weaken Russia's political, economic, military and other positions" (NSC 1997:2). Følelsen av å bli motarbeidet internasjonalt skyldtes nok i stor grad NATO-utvidelsen. Dette til tross, den globale situasjonen ble ikke betegnet som verre enn at russerne fortsatt mente de spilte en viktig rolle i

internasjonalt. De mente de fortsatt hadde de viktigste faktorene for å opprettholde og styrke sin posisjon. "Russia has all the pre-requisites for maintaining and strengthening its positions as a power that can ensure the prosperity of its people and to play an important role in global processes" (NSC 1997:3). Selv om de følte at de ble motarbeidet, mente russerne at de fortsatt spilte en viktig rolle i globale prosesser. Dette kan vitne om at russerne hadde relativt høye tanker om seg selv.

I sikkerhetsdokumentet fra 2000 hadde russerne et litt annet syn på den globale situasjonen. I denne utgaven blir ikke situasjonen betegnet som multipolær lenger, men heller unipolar. "The second trend shows itself in attempts to create an international relations structure based on domination by developed Western countries in the international community, under US leadership and designed for unilateral solutions (including the use of military force) to key issues in world politics in circumvention of fundamental rules of international law" (NSC 2000:1). Russerne delte nå det utbredte synet om at verden var unipolar, og dette kan blant annet sees i sammenheng med situasjonen som hadde utspilt seg i Kosovo. Russland følte at de hadde blitt overkjørt av NATO med USA i spissen. Denne irritasjonen kommer til syne senere i avsnittet hvor det fortsatt fokuseres på at Russland motarbeides internasjonalt. "A number of states are stepping up efforts to weaken Russia politically, economically, military and in other ways. Attempts to ignore Russia's interests when solving major issues of international relations, including conflict situations, are capable of undermining international security, stability, and the positive changes achieved in international relations" (NSC 2000:1). Russiske myndigheter følte at deres interesser ble ignorert i behandlingen av hovedsaker internasjonalt, inkludert konfliktsituasjoner, og her er det mest sannsynlig hentydninger til Kosovo. Til tross for at russerne følte seg motarbeidet uttrykte de fortsatt stor tro på seg selv. I NSC fra 2000 ble det poengtert: "Russia is one of the world's major countries" og "Russia continues to play an important role in global processes by virtue of its great economic, scientific, technological and military potential and its unique strategic location on the Eurasian continent" (NSC 2000:1). Denne typen formuleringer går igjen i begge dokumentene.

Forskjellen på de to utgavene med hensyn til den globale situasjonen er ikke veldig markant. I 1997 hadde russerne fortsatt troen på at de kunne skaffe seg en sentral posisjon i en multipolær struktur, mens de i 2000 hadde fått et mer nyansert bilde av den internasjonale situasjonen. Godzimirski (2000:8) beskriver verden fremstilt i 2000-dokumentet som mer kompleks og vanskelig å takle. Ellers hevder han at 2000-versjonen har en mer nøytral holdning når de skal beskrive hvorfor Russland fortsatt burde være en av verdens ledende nasjoner (Godzimirski 2000:10). I begge versjonene understrekes alle ressursene Russland besitter. Den egentlige situasjonen (som beskrevet i 4.1) tyder isteden på at Russland både i 1997 og 2000 var så svekket økonomisk, militært og politisk at den optimismen vi ser spor av i dokumentene muligens ville bli vanskelig å omgjøre til faktiske handlinger politisk sett. Russland hadde ikke i samme grad som tidligere den samme innflytelsen over europeisk utenriks – og sikkerhetspolitikk. Landet opprettholdt som nevnt mange av Sovjetunionens ambisjoner, men nå uten å ha det samme maktpolitiske grunnlaget.

4.2.2 Russlands internasjonale interesser

I forrige delkapittel (4.1) ble det nevnt at en av Russlands hovedinteresser var å inngå tettere relasjoner med de vestlige landene i Europa og USA. Denne hangen etter å være en likeverdig og innflytelsesrik aktør reflekteres i sikkerhetsdokumentene.

I NSC fra 1997 presenterer russerne noen konkrete interesser. Her er to av interessene med mest relevans for denne oppgaven.

- expanding relations of equitable partnership with other great powers, centers of economic and military might
- strengthening mechanisms for the collective management of global political and economic processes, where Russia plays an important role, the UN Security Council, first and foremost.

(NSC 1997:5)

Russerne ønsket altså å utvide sine relasjoner med *andre stormakter* og ønsket samtidig å spille en viktig rolle i utformingen av internasjonal politikk. Hvis de skulle lykkes var det nødvendig at internasjonale beslutninger ble tatt i fora hvor russerne hadde innflytelse, først og fremst gjennom Sikkerhetsrådet.

I 2000 utgaven var ikke interessene like konkretisert. Det var ikke lenger snakk om å utvide samarbeidet med stormakter, eller at Sikkerhetsrådet skulle være verdens ledende forum. Dette var nok fortsatt ønskelig fra russisk side, men ambisjonsnivået var tydelig senket. Nå var det heller snakk om å *utvikle* framfor å *utvide* likeverdig samarbeid med alle stater. "Development of equal and equitable relations with all countries and integrative associations and in particular with the members of the Commonwealth of Independent States and Russia's traditional partners" (NSC 2000:2). Samtidig skulle de ikke lenger bare samarbeide med *stormakter*, nå gjaldt det å samarbeide med *alle land*. At troen på Sikkerhetsrådet var svekket kan ha sammenheng med russernes syn på FNs rolle i tilknytning til konflikten i Kosovo.

I 1997 utgaven snakket man om at Russland måtte *befeste* sin posisjon som stormakt. "The Russian Federation's national interests in the foreign-policy sphere require the implementation of an active foreign policy aimed at consolidating Russia's position as a great power and as one of the emergent multi-polar worlds influential centers" (NSC 1997:5). I 2000-utgaven var ordbruken tonet litt ned, og nå var det snakk om at russerne heller måtte *styrke* sin posisjon som stormakt. "Russia's national interests in the international sphere lie in upholding its sovereignty and strengthening its position as a great power and as one of the influential centers of a multipolar world" (NSC 2000:2). Den siste utgaven av sikkerhetskonseptene indikerer at deres tro på å utgjøre en stormakt var blitt svekket. Stormaktsposisjonen måtte nå *styrkes* og ikke *befestes* som tidligere.

4.2.3 Trusler mot den russiske føderasjonens sikkerhet

Hva truet den russiske sikkerheten? I 1997 fryktet Russland at landets betydning internasjonalt skulle svekkes. De følte seg motarbeidet av at andre stater prøvde å

holde dem utenfor beslutningsprosesser angående problemer på den internasjonale agendaen. “The policy of such states aims to downplay the Russian Federation’s importance in the solution of key problems facing the world community and in the course of international organizations’ activities” (NSC 1997:9). Det blir ikke nevnt hvilke stater det er snakk om som motarbeider Russland, men at det siktes til vestlige land virker sannsynlig. At det senere i avsnittet blir skrevet om trusselen fra NATOs utvidelse østover er med på å underbygge dette; “NATO’s eastward expansion and its transformation into a leading European military-political force create the threat of yet another continental split” (NSC 1997:10).

Også i dette kapittelet av 1997-utgaven kommer det til uttrykk at Russland føler seg som en viktig aktør internasjonalt med store muligheter i den multipolære situasjonen. “International threats to the Russian Federation’s national security are manifested through the attempts of other states to counter Russia’s consolidation as an influential center of the emergent multi-polar world” (NSC 1997:9). Russland hadde en oppfattelse av at de ble motarbeidet fordi de var mektige.

I begge utgavene skrives det om motarbeidelsen av Russlands rolle internasjonalt, men i 2000-utgaven er russerne mer spesifikke når de peker på trusler mot Russland. Godzimirski merker seg også denne forskjellen. Han mener 2000-versjonen er mer pessimistisk med hensyn til Russlands internasjonale situasjon, og beskriver en situasjon med ”a deterioration in intercommunal and international relations as a source of insecurity” (Godzimirski 2000:13). Bortsett fra dette er forskjellen på konseptene ikke så markant.

Viktig er det at russerne i 2000-utgaven kommer med klare referanser til Kosovo-konflikten ved å nevne at enkelte stater og internasjonale organisasjoner nedprioriterer for å hvor russerne har innflytelse, som FN og OSSE. Samtidig nevner de blant annet NATOs utvikling med utvidelsen og militære nærvær i russernes grensetrakter når de lister opp trusler mot Russland:

-
- the desire of some states and international associations to diminish the role of existing mechanisms for ensuring international security, above all the United Nations and the OSCE;
 - the danger of a weakening of Russia's political, economic and military influence in the world;
 - the strengthening of military-political blocs and alliances, above all NATO's eastward expansion;
 - the possible emergence of foreign military bases and major military presences in the immediate proximity of Russian borders;
 - outbreak and escalation of conflicts near the state border of the Russian Federation and the external borders of CIS member states;

(NSC 2000:3).

Å havne på sidelinjen i internasjonal politikk virker å være russernes største frykt. Denne trusselen virker å være mer prekær i 2000-utgaven enn i 1997-utgaven. Opplevelsene fra Kosovo ser ut til å ha satt sine spor. Den frykten man kunne spore hos russerne under Kosovo var fortsatt var tilstede da de skrev 2000-dokumentet. I Kosovo fryktet russerne en vestlig dominans med USA i spissen. Denne frykten for at USA skulle dominere verden og at de ville innlemme kun andre ledende NATO-land i beslutningsprosessen, samt at russerne ville bli skjøvet lenger ut i periferien, kom til syne i 2000-utgaven.

4.2.4 Målsettinger for å bedre Russlands nasjonale sikkerhet

I 1997-utgaven var hovedmålsettingen for russisk sikkerhetspolitikk et likeverdig partnerskap med ledende stater i verden; ”To shape harmonious inter-ethnic relations; to ensure Russia’s international security by establishing equal partnership with the

major states of the world” (NSC 1997:12). Ordbruken tegner et bilde av en ambisiøs stat. Dette er i og for seg også hovedmålet i 2000-utgaven, “to ensure Russia’s cooperation, especially with the world’s leading countries, on equal and mutually advantageous terms (NSC 2000:4). Men i denne utgaven presiseres det mer nøyaktig hva som bør gjøres;

- strengthen key mechanisms, above all of the UN Security Council, for multilateral management of world political and economic processes;
- ensure Russia’s full-fledged involvement in global and regional economic and political structures;
- assist in settling conflicts, including peacekeeping activities under UN, OSCE and CIS aegis

(NSC 2000:5).

Den russiske hovedinteressen var fortsatt å skaffe seg innflytelse internasjonalt, men i 2000-utgaven var de mer spesifikke på hva som måtte gjøres. Dette skyldtes vel at styresmaktene i Moskva hadde fått en del erfaringer siden forrige konsept ble utgitt. Noen av punktene går ganske direkte på Kosovo. At Sikkerhetsrådet nevnes skyldes ikke bare at dette er et forum hvor Russland har en sentral rolle og vetomakt. Erfaringene fra Kosovo satt trolig friskt i minne, og russerne merket seg antakeligvis hvordan FNs rolle ble nedprioritert i denne konflikten. Interessant er det å se den tredje målsettingen. Russiske myndigheter fikk tydeligvis mersmak av å være megler i Kosovo. Det kan tyde på at dette var en linje de ønsket å legge seg på. Denne målsettingen vektlegges også senere: ”In preventing war and armed conflicts, the Russian federation prefers political, diplomatic, economic and other non-military means” (NSC 2000:8). Russerne ønsket muligens å bygge videre på en identitet som en fredsskapende nasjon.

Hovedforskjellen på dokumentene angående målsettinger er at den siste utgaven er mer konkret med sine mål enn den første. Begge utgavene vektlegger at samarbeid med verdens ledende stater er hovedmålet. Det mest interessante er at Kosovo ser ut til å ha satt sine spor. I 2000-utgaven understreker de blant annet at Sikkerhetsrådets betydning må styrkes og at fredsmekling har første prioritet i løsningen av konflikter.

4.2.5 Oppsummering av sammenligningen

Sett ut ifra et konstruktivistisk synspunkt er det helt klart grunnlag for å hevde at det har vært endring i den utenrikspolitiske identiteten dersom en legger sikkerhetsdokumentene til grunn. Neumann (1998:53) hevder som nevnt at identiteter former politikk, og i og med at NSC er offisielle dokumenter som uttrykker Russlands utenrikspolitikk kan de legges til grunn for å belyse en utenrikspolitisk identitet. At Aggestam (1994:4) i tillegg hevder at utenrikspolitikk handler om nasjonal identitet styrker argumentet for å bruke disse dokumentene.

Sammenligningen av de to konseptene viser noen likheter, men også en del essensielle forskjeller. Disse viser en klar tendens til at ordlyden i det siste dokumentet var mer moderat. Utgaven fra 1997 tegnet et bilde av en stat som fortsatt så på seg selv som en stormakt internasjonalt. Globalt var Russland “one of the world’s major countries”, de russiske interessene var å føre en “active foreign policy aimed at consolidating Russia’s position as a great power and as one of the emergent multi-polar worlds influential centers” (NSC 1997). En av de alvorligste truslene mot den russiske sikkerheten var “the attempts of other states to counter Russia’s consolidation as an influential center of the emergent multi-polar world”, og Russlands målsettinger var blant annet å opprette “equal partnership with the major states of the world”(ibid). Alt sett under ett var det gjennomgående temaet i dokumentet utvilsomt å skaffe seg innflytelse internasjonalt.

I 2000-utgaven ble innholdet presentert på samme måte, men ulikheter i ordlyden indikerte noen markante forskjeller. I motsetning til i 1997-utgaven ble den globale situasjonen betegnet som unipolar, og de hevdet at russiske interesser ble ignorert i

beslutningsprosessene. Det skulle ikke lenger inngås samarbeid med ”andre stormakter”, men heller ”samarbeides med alle stater”. Trusselbildet var stort sett det samme som i 1997, men nå ble det spesifisert at Sikkerhetsrådets rolle var i fare. Dette kom også til syne i målsetningene som blant annet var å vektlegge FN og OSSE ytterligere.

Hvorfor var ordlyden i det siste konseptet mindre ambisiøs? Jeg mener grunnen til den mindre ambisiøse holdningen i utenrikspolitikken kan ses i sammenheng med at russiske myndigheter begynte å oppfatte den legitime identiteten som det internasjonale samfunnet hadde om Russland. Sammenligningen viste at flere av de russiske interessene og målsettingene var tonet ned. I henhold til teorien vil jeg hevde at endringene i politikken reflekterte endringen i den utenrikspolitiske identiteten. Identiteten som tradisjonell stormakt var svekket, og Russland fremsto ikke fullt så sterk. Interessene gjenspeiler som sagt identitet, og det faktum at interesser og målsettinger i dokumentet fra 2000 var blitt tonet ned gir en indikasjon om at noe kan ha skjedd med Russlands oppfattelse av egen identitet siden 1997. At flere av uttalelsene kan henledes til konflikten i Kosovo skyldes kanskje at russerne ble ”innhentet av virkeligheten” nettopp i denne konflikten.

4.3 Russland i Kosovo

I dette delkapittelet redegjøres det for Russlands handlinger i opptakten til og under selve Kosovokonflikten. Hensikten er å vise at Russland fortsatt ønsket å figurere som en sikkerhetspolitisk aktør internasjonalt, men at visse endringer måtte til for å oppnå dette. I de forrige delkapitlene, 4.1 og 4.2, viste jeg at Russlands utenrikspolitiske identitet gjennomgikk en forandring i perioden mellom 1997 og 2000. I dette delkapittelet blir det vurdert i hvilken grad endringene i identiteten reelt kom til syne i Kosovo og kan forklares ut i fra hendelsene tilknyttet krigen der. Perioden jeg vil se på varte fra juni 1998 til juni 1999, og tilsvarer perioden fra da FN begynte på utarbeidelsen av resolusjon 1199, til rett etter at russiske styrker hadde marsjert inn på flyplassen i Pristina i juni.

Konflikten viste seg å få en markant betydning for russernes posisjon internasjonalt. Baranovsky (2000:454) hevder at Kosovo ble et paradigmeskifte for Russland: "The Kosovo phenomenon has influenced Russia's ideas on its relations with the outside world in a more fundamental way than most other events during the past decade". Dette er en sterk påstand med tanke på hvor turbulent det siste tiåret hadde vært for Russland.

I følge sikkerhetsdokumentet fra 1997 var Russlands hovedmålsetting: "[...] consolidating Russia's position as a great power and as one of the emergent multi-polar world's influential centers" (NSC 1997:5). Denne målsettingen ble sannsynligvis ikke forandret i tiden fram til konflikten, og i denne ligger essensen av russernes problem i Kosovo ettersom en av hovedårsakene til at de ikke oppnådde den innflytelsen de ønsket var deres overambisiøse målsetting. Visestatsminister Aleksandr Shokhin poengterte dette da han i oktober 1998 uttalte at dersom Russlands motstand mot bombing av Jugoslavia ble ignorert vil dette være et bevis på at Russland hadde mistet sin stormaktsidentitet.⁵ Han uttalte også at Kosovo så ut til å bli et dramatisk vendepunkt når det gjaldt å definere Russlands rolle i verden. Under konflikten oppdaget russiske myndigheter at det var umulig å befeste en identitet som ikke ble anerkjent av andre. Russlands syn på seg selv som en stormakt begynte å slå sprekker. Ønsket om innflytelse i internasjonale beslutninger ble ikke innfridd da NATO valgte å gå utenom FN. De foraene hvor Russland både hadde en stemme og veto, som FN og OSSE, var i ferd med å bli marginalisert (Danreuter 1999:153). Russlands erkjennelse av denne realiteten medførte et behov for å gjøre noe med sin egen situasjon. Spørsmålet for Moskva ble å finne ut hvordan de skulle sørge for å få innflytelse i beslutningsprosessen.

⁵ <http://www.rferl.org/newsline/1998/10/1-rus/rus-071098.asp>

4.3.1 Hvorfor gikk russerne imot maktbruk i Kosovo?

Sikkerhetsrådets resolusjon 1199 ble utarbeidet på bakgrunn av blant annet Kontaktgruppens møte den 12. juni 1998, og omhandlet den kritiske situasjonen i Kosovo. I utarbeidelsen av resolusjonen diskuterte medlemmene muligheten for å true Jugoslavia med bruk av våpen for å få fred i området. Mens flere av de vestlige nasjonene ønsket å gi NATO en slik fullmakt var Russland klare på at de ikke ville godta maktbruk (NTB 22/10 – 1998). Først da Sikkerhetsrådet bare indirekte truet med å godkjenne bruk av væpnet makt gikk Russland likevel inn for resolusjonen.⁶ Dermed kunne Sikkerhetsrådet vedta resolusjon 1199 den 23. september 1998. Her krevde de stopp i kamphandlingene, en utbedring av den humanitære situasjonen og at partene straks gikk inn i en meningsfull dialog. Hvis ikke ville man vurdere videre tiltak mot de stridende.⁷ Resolusjonen ble vedtatt med 14 stemmer mot 0, Kina avsto fra å stemme.⁸

Allerede ved utarbeidelsen av resolusjon 1199 dukket en av hovedmotsetningene mellom Russland og Vesten frem. Uenigheten omhandlet bruk av våpenmakt i Jugoslavia, samtidig som det med russiske øyne var et spørsmål om å få innflytelse i internasjonale beslutninger. Styresmaktene i Moskva ønsket at FN skulle ha regien, og ikke NATO. Det hele var et spørsmål om å sørge for at Russland fortsatt hadde en finger med i spillet. Dersom NATO kom på banen ville dette bety at russerne ble skjøvet ut over sidelinjen. Faktum var at de fleste av de vestlige statene i FN ønsket å bruke NATO til å oppnå fred i Kosovo, og dette var en lite populær strategi i Moskva. Ledelsen i Kreml prøvde å befestе nasjonens internasjonale rolle og forhindre en utvikling som var med på å marginalisere Russland (Baranovsky 2000:452). Hvis Russland klarte å holde FN lengst mulig aktiv i konflikten ville de samtidig beholde en sentral posisjon for seg selv gjennom sin rolle i Sikkerhetsrådet.

⁶ <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement>

⁷ <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>

⁸ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

På denne måten kunne de ha en viss innflytelse i internasjonale beslutningsprosesser, et ønske som også kom til uttrykk i konseptet fra 1997: "[...] strengthening mechanisms for the collective management of global political and economic processes, where Russia plays an important role, the UN Security Council, first and foremost" (NSC 1997:5).

Et russisk argument mot å bruke våpenmakt var at de ikke ønsket et brudd på ikke-intervensjonsprinsippet. Dette var en innarbeidet internasjonal norm. NATO ville gå inn i Kosovo på et humanitært grunnlag, og russiske ledere pekte på faren for at dette skulle bli presedens. De argumenterte for at NATO var i ferd med å sette selve rammeverket for internasjonal rett i fare (Jeppesen 2002:101). NATOs angrep på Jugoslavia ble betegnet av Moskva som et angrep på internasjonal rett, og et slag mot det internasjonale systemet med FN som basis. I Moskva fryktet man at dersom NATO valgte å gå utenom FN ville dette sette en ny standard for intervensjoner i selvstendige stater, og den nye normen ville gjøre NATO til en enda mer betydningsfull aktør. Verst tenkelige scenario ville være at dette senket terskelen for at noen ville intervenere i russiske anliggender som for eksempel Tsjetsjenia. Utenriksminister Igor Ivanov uttrykte sin bekymring i september 1998 da han uttalte: "We must not allow a precedent to be set in which one or another military potential is used in crisis situations without the consent of the UN Security Council" (Lynch 1999:66).

Det var som nevnt svært viktig for Russland at ikke Sikkerhetsrådets rolle ble nedprioritert. Dette var et forum hvor Russland hadde status som fast medlem med tilhørende vetofullmakt. Denne vetofullmakten hadde tidligere vært med på å forme den russiske identiteten. "The UN Security Council has an important place in Russian policy as a forum recognizing Russia's great power status and enshrining its voice on all issues concerning international peace and security" (Lynch 1999:66).

Sikkerhetsrådet var det forumet som sikret russerne innflytelse internasjonalt, og for at Russland som "stormakt" skulle få fremmet sine interesser i Kosovo var det helt

essensielt at FN-sporet ikke ble forlatt. Det gjaldt for Moskva å holde det internasjonale fokuset på fora hvor Russland spilte en rolle.

Et annet argument for at Russland motsatte seg bombing var hensynet til den serbiske befolkningen. Serbere og russere har tradisjonelt hatt nære bånd. De var tidligere allierte og delte en rekke slaviske tradisjoner. I konseptet fra 1997 ble det poengtert at å verne om russiske innbyggere og ”venner” av Russland omkring i verden var et utenrikspolitisk mål (NSC 1997:6). Denne målsettingen var underordnet målet om internasjonal innflytelse, men var likefullt et mål som russerne forholdt seg til. Selv om hovedtyngden bak de russiske protestene lå i frykten for å miste innflytelse, hadde hensynet til deres serbiske brødre også noe å si. Russiske medier spilte en del på dette da krigen brøt ut. Et dilemma for russiske myndigheter var valget om å støtte Serbia for å komme bra ut av det i hjemlig media, samtidig som man ikke ville komme på kant med Vesten. Uansett var det neppe den slaviske identiteten som veide tyngst ettersom Russland likevel gav sin støtte til FN-resolusjonen da den bare indirekte truet med vold. Viktigere var det å forhindre utvanning av ikke-intervensjonsprinsippet og sikre egen maktposisjon.

I NATO-hovedkvarteret var man forberedt på konflikt mot Milosevic, og da Sikkerhetsrådets resolusjon 1199 var vedtatt kom alliansen på banen for fullt. De fulgte opp resolusjonen og truet med våpenmakt for å stanse stridighetene i Kosovo. NATOs parlamentarikerforsamling stemte den 13. november med et overveldende flertall for at de ikke trengte et FN-mandat for å gå til militær aksjon utenfor sitt eget territorium (NTB 13/11 – 1998). Dette var et av de første tilbakeslag for Russland og var med på å legge ytterligere press på landet. Det var hardt for russerne å registrere at NATO valgte å gå til væpnet aksjon til tross for russiske protester (Baranovsky 2000:455). Selv om Russland fulgte FN-sporet og gikk med på en resolusjon, viste det seg altså å ikke være nok til å holde NATO på sidelinjen.

4.3.2 Ukene før krigsutbruddet

I januar 1999 ble 45 kosovoalbanere funnet drept i byen Racak. Dette resulterte i et press fra det internasjonale samfunn om å gripe inn i Kosovo, og NATO begynte for alvor å legge planer om en inngripen. I lys av den stadig forverrede situasjonen innkalte Kontaktgruppen for det tidligere Jugoslavia til forhandlinger, og advarte partene om at de risikerte militære sanksjoner dersom de ikke samarbeidet om å finne frem til en løsning (St.meld.nr.13 (1999-2000): kap.2). Forhandlingene foregikk på slottet i Rambouillet utenfor Paris i februar. Her skulle diplomatiet få råde og man skulle gjøre et siste forsøk på å finne en fredelig løsning på konflikten.

En av de ivrigste pådriverne for at Kontaktgruppen skulle møtes var Russland. Utenriksminister Ivanov ønsket å avholde et møte i nær fremtid, og mente at dette var viktig for å oppnå en politisk løsning.⁹ Dette var en mulighet for russerne til igjen å komme på banen som sentral aktør i konflikten etter at FN hadde vist seg å ikke være det sikreste kortet. Ved å benytte seg av Kontaktgruppen ville det samtidig være muligheter for å holde NATO litt på avstand.

Den 29. januar 1999 leverte Kontaktgruppen et ultimatum til de stridende partene i Kosovo om å møte til forhandlinger i Rambouillet. Kontaktgruppen definerte en del prinsipper som skulle ligge til grunn for forhandlingene og hvilke tiltak som skulle iverksettes dersom partene ikke kom til enighet. Fortsatt fantes det uenighet mellom Russland og NATO-landene. Russerne hadde ikke skiftet mening, og motsatte seg alle forsøk på å sette trusler om militær maktbruk bak kravene. Et eksempel på hvordan Russland kjempet for å holde Kontaktgruppens, og samtidig sin egen posisjon ledende, utspilte seg den 29. januar. Det russiske utenriksministeriet kritiserte NATOs forsøk på å foregripe Kontaktgruppens avgjørelser, og poengterte at "The Contact Group will decide who will help it during and after the negotiations" (Lynch 1999:65). Uttalelsen viser at russerne ønsket å marginalisere NATOs rolle,

⁹ <http://www.rferl.org/newsline/1999/01/190199.asp>

samtidig som den viser at russerne presset på for å forsterke Kontaktgruppens innflytelse.

Forhandlingene i Rambouillet gikk trådt, og partene viste liten vilje til å gi etter for krav og press fra det internasjonale samfunn. Mens USAs utenriksminister Madeleine Albright gav sin støtte til kosovoalbenerne, fulgte Russlands utenriksminister Igor Ivanov opp med støtte til den serbiske delegasjonen (NTB 15/2 – 1999). Her ser vi nok et eksempel på Russlands dilemma overfor Serbia. Man ville gjerne støtte sine serbiske brødre, men samtidig kunne man ikke gå så langt at man risikerte å komme på kant med Vesten (Gobarev 1999:3).

Etter hvert som NATO fortsatte med truslene om å bruke makt og forhandlingene utenfor Paris gikk tregt, skjønte antakeligvis Moskva at et NATO-angrep uten FN-mandat ville komme til å bli en realitet. I hvert fall økte hyppigheten av kritikk mot NATO fra offisielt russisk hold. Utenriksminister Ivanov kom med stadige uttalelser hvor han fordømte NATOs planer om å gå til angrep, og hvor han vektla at konflikten måtte løses gjennom diplomati. En av de krassere uttalelsene var da han uttalte: "[...] the real goal of those who masterminded , imposed and are now expanding the NATO aggression against Yugoslavia is to establish NATO's unquestionable diktat in the Balkans".¹⁰ I denne uttalelsen ser vi også spor av Russlands dypere frykt for NATOs nærvær i russisk interessesfære.

Noe som gikk igjen i den russiske kritikken var hentydningene til den kalde krigen og hvordan NATO burde passe seg for å provosere Russland. Et eksempel var da forsvarsminister Igor Sergeev fortalte russisk fjernsyn at NATOs bombing vil føre verden tilbake til den kalde krigen hvor to blokker sto mot hverandre.¹¹ Slike uttalelser kunne tolkes som en indirekte trussel mot NATO. Det virket som russerne ønsket å gjøre NATO oppmerksom på at Russland fortsatt var en stormakt man måtte

¹⁰ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1514&article_id=15371

¹¹ <http://www.rferl.org/newsline/1998/10/091098.asp>

ta hensyn til i internasjonal sammenheng. Meldingen fra Moskva var at NATO ikke hadde kalkulert med alle farene ved å bruke militærmakt, og at de gjorde det lurt i å ikke komme på kant med Russland.

Noe som etter hvert viste seg å bli symptomatisk for den russiske retorikken var stadige uttalelser fra høytstående personell i den russiske arme. En av de tidlige uttalelsene kom fra generaloberst Leonid Ivasjov da han poengterte at: ”Hvis NATO angriper jugoslaviske mål i Kosovo vil Russland ha moralsk rett til å hjelpe de jugoslaviske styrkene”(NTB 23/2 – 1999). Han tilføyde at det i så fall ville dreie seg om ”militærteknisk hjelp” og ikke kampstøtte (ibid.). Myndighetene i Moskva kommenterte ikke slike uttalelser før mot slutten av konflikten. Uansett fungerte uttalelsene som en påminnelse om at Russlands militærapparat ikke ønsket å miste sin posisjon. Samtidig var slike uttalelser en utmerket måte å vise den hjemlige opinionen og de serbiske myndighetene at Russland fortsatt var på deres side.

Slik fortsatte retorikken frem til krigsutbruddet den 24. mars 1999. Likevel kan ikke truslene ha vært veldig effektfulle da NATO ikke lenge etter at forhandlingene i Rambouillet hadde strandet gikk til angrep på Jugoslavia. Situasjonen vitnet om at russerne hadde overvurdert sin egen posisjon internasjonalt. Truslene om at et angrep mot serberne var å regne som et angrep mot russerne var ikke troverdige. NATO skjønnte at Russland hadde alt for mye å tape og alt for lite å vinne ved å komme på kant med NATO og Vesten. NATO-landene fryktet heller ikke en konflikt med Russland. De viste at de var villig til å ofre sitt forhold til den russiske staten for å vise handlekraft overfor Milosevic. De vestlige landene delte ikke russernes syn på landet som en fortsatt mektig stormakt.

4.3.3 Krigsutbruddet – et vendepunkt for Russland

Da krigen brøt ut hardnet den russiske kritikken, ikke bare i form av uttalelser, men også i handlinger. Noe av det første som skjedde var da statsminister Yevgenii Primakov kvelden den 23. mars var på vei til USA for å møte Verdensbankens president James Wolfensohn og IMF-direktør Michael Camdessus. Da Primakov fikk

vite at NATO hadde tatt den endelige avgjørelsen om å angripe Jugoslavia valgte han å avbryte det planlagte statsbesøket. Flyet gjorde helomvending og la kursen tilbake til Moskva. På flyplassen i Moskva fortalte Primakov at han hadde pratet med den amerikanske visepresidenten Al Gore på telefon, og Primakov hadde visstnok blant annet sagt følgende: ”Think it over once more, Mr. Vice President. I have the impression that you are not considering all the consequences. A NATO air strike will affect relations between Russia and the U.S. and damage stability in Europe”.¹² Om Primakov siterte telefonsamtalen korrekt er vanskelig å si, men uansett vitner trusselbruken om en stat med høye tanker om seg selv. Uttalelsen kan sies å være nokså direkte til diplomatisk språkbruk å være.

Avbrytelsen av denne turen var ikke populært i Moskva og flere av avisene kom med kritikk mot Primakov. Essensen i kritikken ble oppsummert slik av en avis:

”Primakov is ignoring the interests of his motherland and people for the sake of internationalism”.¹³ Ettersom landet hadde økonomiske problemer og hensikten med besøket var å låne penger, var det flere journalister som satte spørsmålstegn ved regjeringens prioriteringer (Gordon 1999). For Russland var møtet svært viktig i og med at det var betydelige summer de skulle få låne.¹⁴ Avisen ”Izvestiya” satte fokus på at et brudd med USA og NATO ville være mer kostbart for Russland enn det ville være for motparten.¹⁵ Bruddet var en risikabel avgjørelse av den russiske regjeringen. De var avhengig av å få innvilget lån, men samtidig ønsket de å vise at den russiske stat tok avstand fra NATOs angrep. Oppsiktsvekkende var det da Camdessus noen dager senere allikevel valgte å komme til Moskva, men selv om russerne muligens følte det som en seier at Camdessus valgte å komme, hadde dette ingenting å si for

¹² <http://www.rferl.org/newsline/1999/03/240399.asp>

¹³ <http://www.rferl.org/newsline/1999/03/250399.asp>

¹⁴ www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4070

¹⁵ <http://www.rferl.org/newsline/1999/03/250399.asp>

utviklingen i Kosovo. Russland var fortsatt tilsidesatt og like maktesløse overfor NATOs handlinger og valg i Kosovo.

Russland protesterte mot NATOs bombing ved å bryte alt samarbeid de hadde med alliansen. Da de første bombene eksploderte i Jugoslavia trakk Russland seg ut av PfP-programmet og PJC. Den russiske delegasjonen i NATO ble trukket hjem, og det russiske kontoret i NATO-hovedkvarteret ble stengt. Samtidig ble NATOs representant i Moskva bedt om å forlate landet. I Sikkerhetsrådet prøvde Russland å få stanset angrepet med umiddelbar virkning, men kom ingen vei med forslaget.¹⁶ Senere boikottet Russland også NATOs 50-årsjubileum.

Disse reaksjonene hadde langt fra den virkningen man hadde håpet på i Moskva. NATO svarte at Russland selv sto fritt til å velge om de ville ha et samarbeid med alliansen eller ikke. Bruddet var nok et større tap for Russland enn det var for NATO. Vesten beklaget de russiske valgene, men fortsatte sin politikk som før. Nok en gang virket Jeltsin og hans regjering hjelpeløse. Om den russiske regjeringen virkelig trodde at NATO ville stoppe bombingene på grunn av Russlands brudd er det ikke lett å vite, men dersom dette var tilfelle vitner det om at ledelsen i Moskva hadde urealistiske forventninger til egen innflytelse. Hovedpoenget er at heller ikke denne russiske politikken fikk noen konsekvenser for NATOs operasjon i Kosovo.

Til tross for at alle protestene mot NATO og deres væpnede aksjon virket forgjeves, valgte russiske myndigheter allikevel å fortsette med ”krigsretorikk” mot alliansen. ”Russland forbeholder seg retten til å hjelpe Jugoslavia dersom NATO angrepene fortsetter” uttalte Ivanov på en pressekonferanse (NTB 25/3 – 1999). Jeltsin fulgte opp denne kritikken og hevdet at Russland hadde all rett til å ta i bruk ”[...] all adequate measures, including military ones, to defend itself and the overall security of Europe”.¹⁷ Russlands maktesløshet var like uforandret, og dersom retorikken var

¹⁶ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

¹⁷ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1509&article_id=15319

ment å skremme NATO fungerte den dårlig, for alliansen fortsatte sin strategi. Problemet med de russiske truslene var troverdigheten. Når man setter ut militære trusler mot noen er det avgjørende at det er en viss troverdighet i truslene. Russlands vanskelige økonomiske situasjon og turbulente innenrikspolitikk tilsa ikke en slik troverdighet.

Russernes maktesløshet ble mest tydelig da krigen brøt ut. Alle mottiltak russerne hadde brukt for å forhindre NATOs inngripen i Kosovo hadde feilet. NATO gav aldri etter for russernes press, både handlinger og retorikk fra Moskva var uten effekt. Krigsutbruddet ble et vendepunkt for Russland. Det var da det virkelig gikk opp for dem at de var tilsidesatt og uten den innflytelsen de trodde og ønsket at de hadde. Dette startet for alvor endringsprosessen av Russlands utenrikspolitiske identitet. En uttalelse fra president Jeltsin etter at krigsutbruddet var et faktum uttrykte på en måte en russisk resignasjon: "Vi holder visse ytterliggående tiltak i beredskap, men vil ikke ta de i bruk nå. Vi vil heve oss moralsk over det nivå som amerikanerne befinner seg på" (NTB 25/3 – 1999).

4.3.4 Fredsprosessen og Russlands nye rolle

Begynnelsen på bombetoktene var trolig et slag i ansiktet for Russland. Skulle de oppnå innflytelse i konflikten var de nødt til å endre strategi, og dermed begynte planleggingen av meglerrollen. I denne rollen ville Russland få mer innflytelse, og samtidig kanskje oppnå en slutt på bombingene. For å få NATO til å stoppe var man nødt til å få Milosevic til å gi etter for det internasjonale presset. Det var sannsynligvis også viktig at Moskva ikke gav Milosevic og serberne inntrykk av at man løp NATOs ærend ettersom det kanskje ville føre til at situasjonen ble ytterligere tilspisset.

Primakovs besøk hos Milosevic den 30. mars 1999 markerte et skille når det gjaldt russernes nye rolle. Dette var Russlands første forsøk på megling i Kosovo. Møtet ble i verdenspressen karakterisert som lite vellykket, men i Moskva avfeide man

kritikken og hevdet at ethvert forsøk på å forhindre et blodbad ikke kunne betegnes som mislykket.¹⁸ Selv om dette møtet ikke endte så bra som russerne håpet på, gav de ikke opp. De kunne ikke skaffe fred alene, men var ikke interessert i å gi slipp på initiativet. Moskva skjønnte at de måtte bruke et forum hvor de ville finne gehør; Sikkerhetsrådet og Kontaktgruppen hadde i russiske øyne mistet litt av sin troverdighet. For å skaffe seg den innflytelsen de trengte for å beholde dette initiativet valgte Jeltsin å kalle inn utenriksministerne for G-8 landene. "The Kosovo problem can only be solved at the negotiating table" uttalte Jeltsin.¹⁹ Beklageligvis for Russland fikk de ikke den responsen de hadde ønsket. Møtet ble en smule redusert i og med at det ikke ble et møte mellom de respektive lands utenriksministere, men heller et møte på lavere nivå mellom andre G8-representanter. USA motsatte seg Russlands innkallelse, men Italia og Frankrike responderte med en viss interesse.²⁰ Russisk media begynte også å bli oppmerksom på Russlands nye rolle. Som avisen Izvestiya skrev: "Russian leaders may be adopting a new strategy with respect to the Kosova crisis by making a renewed all-out push for a political settlement. The intended result of the new approach will be that Russia will appear as the world's peacemakers even in the eyes of the Kosovar Albanians".²¹

Samtidig som Russland tok initiativ til å løse konflikten på en fredelig måte viste det seg at de ikke hadde glemt å bruke tradisjonelle maktpolitiske virkemidler. Russerne sendte syv skip fra Svartehavsflåten gjennom Bosporos-stredet inn til Middelhavet. Hensikten var i følge russiske myndigheter å innhente etterretningsdata, men til denne jobben hadde de ikke trengt syv militærskip, så handlingen var i realiteten et forsøk på å skremme NATO. Vestlige forskere mente at skipene var sendt kun for å minne NATO om at Russland fortsatt kunne mobilisere militært dersom de ble

¹⁸ <http://www.rferl.org/newsline/1999/03/310399.asp>

¹⁹ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4091>

²⁰ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1515&article_id=15380

²¹ <http://www.rferl.org/newsline/1999/04/070499.asp>

presset. Slik sett var skipene mer en politisk handling enn en militær.²² Hendelsen føyer seg inn i rekken av mislykkede forsøk fra russisk side på å påvirke NATOs handlinger. Et annet ”desperat” forsøk var da Russland prøvde å trekke NATO inn for Den internasjonale domstolen i Haag. Argumentene gikk fortsatt på at NATO hadde gått til aksjon uten et FN-mandat, og at de hadde brutt internasjonal lov ved å intervenere en selvstendig stat. Russland fikk ikke forslaget sitt igjennom.²³

Selv om den tydeligste russiske krigsretorikken var spaknet fra offisielt hold kom det fortsatt uoffisielle trusler frem i media. Spesielt var det offiserer, både aktive og pensjonerte, som kom med disse kritiske utsagnene. Guvernør Aleksander Lebed (tidligere yrkesmilitær) var en av de som forsøkte seg med trusler mot Vesten. Til en tysk avis sa han at Moskva hadde kapasiteten til å gå inn og stoppe NATOs militære aksjon, Jeltsin behøvde bare å gi ordren.²⁴ Slike utsagn var det vanskelig å ta alvorlig, både for NATO og Russland, og de ble heller ikke kommentert.

Skremselspropagandaen fra Russland hadde som sagt opp til krigsutbruddet liten effekt på NATO og fikk det heller ikke etterpå. Interessant er det derfor å registrere at NATO i denne perioden likevel åpnet for en tettere dialog med Russland. En årsak til dette kan ha vært at NATO ville inspirere russerne til å forfølge den nye diplomatiske linjen de hadde lagt seg på, og et tettere samarbeid kunne fungere som et incentiv ovenfor russerne. NATO-landene håpet kanskje at ved å trekke inn Russland som meglere ville det bli lettere å få Milosevic på gli. Samtidig ville det bedre den spente situasjonen mellom NATO og Russland. Ved å holde seg inne med Moskva ville det bli lettere å for eksempel gjennomføre eventuelt fremtidige utvidelser av alliansen uten alt for mye motstand. Russiske myndigheter forsto kanskje tilsvarende at skulle de oppnå en viss innflytelse måtte de holde seg inne med NATO, og de åpnet derfor for en dialog med alliansen.

²² <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4091>

²³ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4107>

²⁴ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4084>

Med grunnlag i felles interesser var det nå åpnet for et nytt samarbeid mellom NATO og Russland. NATOs utenriksministere ble enige om å åpne for nye diplomatiske initiativ for å løse konflikten. Særlig ville de åpne for et konstruktivt samarbeid med Russland i håp om å oppnå en politisk løsning. De argumenterte også for at de ville tilby russiske styrker en rolle i en eventuell fredsbevarende operasjon etter konflikten.²⁵ Den 13. april 1999 møttes Madeleine Albright og Igor Ivanov i Oslo. Dette var deres første møte siden konflikten brøt ut,²⁶ og ble innledningen på et tettere samarbeid mellom NATO og Russland. Den 14. april 1999 ble tidligere statsminister Viktor Tsjernomyrdin utnevnt som Russlands spesialutsending i Kosovo. Aviser i Moskva mente at utnevnelsen både hadde en innenrikspolitisk og en utenrikspolitisk dimensjon. Innenrikspolitisk ble utnevnelsen av Tsjernomyrdin sett som en mistillit mot andre medlemmer av kabinettets håndtering av Kosovokonflikten. Jeltsin hadde sett seg lei på at flere representanter fra makteliten i Moskva kom med ”krigshissende” kommentarer om mulige russiske militæraksjoner mot NATOs handlinger. Tsjernomyrdin på sin side var ansett som en mer diplomatisk type og hadde blant annet uttalt at Russland ikke burde ”rasle med sablene”.²⁷ Dette var første gang i konflikten at Jeltsin tok et oppgjør med den såkalte krigshissende retorikken som flere fremtredende politikere og militære hadde stått for. Den utenrikspolitiske grunnen til at akkurat Tsjernomyrdin ble valgt skyldtes nok at han var populær blant vestlige ledere, og spesielt i Washington. En årsak til dette var at han ikke var knyttet til statsminister Primakov som i Vesten ble ansett som anti-vestlig. Tsjernomyrdin hadde nære venner blant nøkkelaktører i Balkankrisen, og for Russland var dette viktig i og med at også utenriksminister Ivanov hadde skjøvet NATO fra seg med sin ”kald krig-retorikk” i disse ukene.²⁸ Det kunne se ut som

²⁵ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1521&article_id=15437

²⁶ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1522&article_id=15446

²⁷ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1523&

²⁸ http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1523&

ledelsen i Moskva var innstilt på å klargjøre rammeverket for den nye fredsmeglerrollen.

Tsjernomyrdins første oppdrag ble å reise til Beograd den 22. april 1999 for å møte Slobodan Milosevic. Etter møtet kom det lite informasjon om hva som var blitt diskutert. Fra russisk hold ble det hevdet at partene hadde drøftet mulighetene for en internasjonal fredsstyrkes tilstedeværelse i Jugoslavia. Hvem som skulle ha ansvaret for en slik styrke hadde man ikke blitt enige om, men Tsjernomyrdin hevdet at Milosevic hadde sagt følgende: "The main thing is that Russia must take part".²⁹ Oppsiktsvekkende var det derfor at Jugoslavias utenriksminister Zivadin Jovanovic nektet for at dette var blitt diskutert. "Implementeringen av en internasjonal styrke var ikke engang oppe til diskusjon" het det i en pressemelding fra Beograd.³⁰ Hva Milosevic sa eller ikke sa er i og for seg av mindre betydning i denne sammenhengen. Poenget var at det ville styrke Russlands sjanser for større innflytelse dersom Milosevic krevde russernes tilstedeværelse, og derfor er det ikke utenkelig at Tsjernomyrdin valgte å pynte på sannheten for å styrke Russlands agenda. Noen uker etter møtet med Milosevic reiste Tsjernomyrdin til USA for å ha møter med blant andre Bill Clinton, Al Gore, Kofi Annan og Knut Vollebæk.³¹

Etter hvert som Russland merket at USA og NATO var mer imøtekommande økte de intensiteten i sin kritikk av NATOs handlinger. Den 12. mai 1999 gikk Jeltsin ut mot NATO og truet med at Russland ville trekke seg fra fredsmeklingen dersom NATO ikke umiddelbart stanset sin militære aksjon i Kosovo. "We are not taking part in this war, it is not our country that started it" og "some people obviously aren't understanding our repeated proposals" var noe av det Jeltsin sa i sin tale til Det russiske sikkerhetsrådet.³² Nok en gang så man tegn på russiske myndigheters

²⁹ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4142>

³⁰ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4142>

³¹ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4160>

³² <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4183>

frustrasjon over manglende innflytelse. Denne gangen prøvde de å bruke fredsmeidlerrollen som pressmiddel, men nok en gang var det uten effekt. Kritikken fortsatte i hele mai. Samme dag som Tsjernomyrdin skulle ha et møte med Milosevic i Beograd kom han med krass kritikk av USA i en artikkel i Washington Post 28. mai (Thurmann Nielsen 1999): "Forholdet mellom USA og Russland er satt tilbake flere tiår" og "Verden har aldri vært nærmere en atomkrig" var et par av uttalelsene i artikkelen.³³ Mønsteret begynte å bli kjent for NATO; Russland kom med muntlige trusler, men fulgte ikke opp truslene med handlinger. Påfallende var det at trusselen om å trekke seg fra meklingsarbeidet ikke ble nevnt da Jeltsin møtte sin franske presidentkollega Jacques Chirac i Moskva for å diskutere Kosovo.³⁴

Etter et tysk initiativ møttes den 7. mai utenriksministrene for G8-landene i Bonn. Kosovo sto på agendaen og ministrene ble enig om en fredsplan.³⁵ Kravene G8-gruppen presenterte inneholdt et problem for forholdet mellom Russland og NATO. De klarte ikke bli enig om stasjoneringen av NATO-tropper i Kosovo. Hvem skulle ha ansvaret for en eventuell fredsstyrke? Russland ønsket en FN-ledet styrke, mens NATO ville ha ansvaret selv. Nok en gang var det et spørsmål om innflytelse, og nok en gang så det ut til at russerne måtte gi etter.

På samme måte som Russland hadde utnevnt Tsjernomyrdin som sin spesialutsending i Kosovo, utnevnte EU og FN Martti Ahtisaari som sin Kosovo-utsending. Samarbeidet mellom Ahtisaari og Tsjernomyrdin ble tilsynelatende fruktbart, og sammen sto de i spissen for diplomatiet som skulle resultere i fred. De hadde sine første felles samtaler med Milosevic i Beograd den 2. juni 1999. Etter andre runde med samtaler den 3. juni gikk endelig Milosevic med på en fredsavtale.³⁶ Milosevic godtok tilslutt G8-landenes fredsplan. Kravene i denne planen var mildere enn

³³ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

³⁴ <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4183>

³⁵ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

³⁶ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

NATOs fem krav (NTB 2/6 – 1999). Avtalen var basert på G8-landenes hovedprinsipper fra møtet i Bonn den 6. mai 1999. Det var nok til en viss grad tilfredsstillelse for ledelsen i Moskva å registrere at G8-planen ble valgt fremfor NATOs forslag.

Til tross for en fredsavtale gjensto fortsatt spørsmålet om fredsbevaringen i etterkant av konflikten. Stridens kjerne lå i fordelingen av ansvarsområder for de fredsbevarende styrkene i Kosovo. Russland ønsket ansvar for en egen militærsektor, men dette var ikke NATO villig til å gi dem. Mens enkelte NATO-land fikk hovedansvar for hver sin sektor, skulle russiske styrker heller opptre sammen med andre nasjoners styrker. Ahtisaari og Tsjernomyrdins fredsavtale hadde ingen klare instruksjoner på inkluderingen av russiske tropper i KFOR-styrken. På et møte i Moskva den 10. juni 1999 kom man ikke til enighet i spørsmålet om russisk deltakelse i KFOR-styrken. USA nektet å gi etter for Russlands krav om en egen sektor i Kosovo.³⁷ Dette irriterte russerne seg voldsomt over, og i Russland var det flere som gav uttrykk for denne misnøyen (Tjønn 1999, NTB 4/6 – 1999). Hovedsakelig var det offiserer i den russiske armè som uttalte misnøye med fredsplanen. Oberst Leonid Ivashov uttalte blant annet: "We were not quite satisfied with the role of NATO that is being imposed and the diminished role of Russia".³⁸ Denne misnøyen var med på å sette i gang den dramatiske hendelsen på flyplassen i Pristina den 11. juni 1999. Det som skjedde var at to hundre russiske fallskjermjegere forlot Bosnia og satte kurs mot Pristina i Kosovo hvor de okkuperte flyplassen. Denne aksjonen overrasket NATO-ledelsen, og i noen timer var det kaotiske tilstander. Den amerikanske utenriksministeren Albright kontaktet sin russiske kollega Ivanov. Han fortalte at de russiske styrkene kun var i ferd med å forberede seg på videre engasjement i Kosovo. Samtidig gjorde NATO-styrkene i Makedonia seg klare til å gripe inn og flere tropper rykket nærmere grensen.³⁹ Det har senere vært spekulert i hvem som gav ordren til de

³⁷ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

³⁸ <http://www.rferl.org/newsline/1999/06/1-rus/rus-040699.asp>

³⁹ <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

russiske fallskjermstyrkene, men ingen klare fakta har kommet frem. Uansett hvem som gav ordren mener jeg hendelsen illustrerer hvor desperate Russland var etter å markere at de fortsatt var en stat det måtte tas hensyn til. For russiske myndigheter var symbolverdien av hendelsen viktig, og i russisk media ble det hele framstilt som en heroisk manøver av de russiske styrkene (Gobarev 1999:6). I NATO derimot ble hendelsen sett på som dumdristig og lite gjennomtenkt i og med at fallskjermstyrken rykket inn uten noe som helst form for forsyninger. De ville ikke ha holdt ut i mange dagene uten mat og drikke. Jeg mener dette er nok et eksempel som viser hvor lite NATO fryktet Russland, samtidig som det illustrerer et mindreverdighetskompleks hos Russland.

4.3.5 Oppsummering av russernes handlinger i Kosovo

Jeg har tidligere i oppgaven vist at russerne hadde en noe for ambisiøs oppfattelse av sin egen internasjonale betydning. Den stemte ikke overens med den legitime oppfatningen som det internasjonale samfunnet hadde utviklet gjennom ”collective meanings” (Wendt 1992) som blant annet påvirket NATOs oppfattelse av russerne. Det klareste beviset på at NATO hadde en annen oppfatning enn Russland kom fram i måten alliansen overså ledelsen i Kreml på i selve konflikten. Uansett protester fra Moskva endret ikke NATO kurs. Dersom alliansen hadde sett på Russland som en stat man burde ta hensyn til ville kanskje en del av protestene og truslene blitt tatt til følge.

I begynnelsen av konflikten slet russerne med å få gehør for sine synspunkter. Selv om de hadde innflytelse i form av vetofullmakt i Sikkerhetsrådet klarte de ikke å bli en sentral aktør. Problemet startet da de ble tilsidesatt i prosessen med resolusjon 1199 hvor russerne også mislyktes med å holde NATO utenfor konflikten. Arbeidet med å trekke inn Kontaktgruppen og fredsforhandlingene i Paris ble heller ikke helt vellykket sett med russiske øyne. Håpløsheten russerne følte kom blant annet til uttrykk i flere uttalelser fra høytstående personer i Dumaen og militæret som protesterte mot NATOs handlinger. Uttalelsene var til dels svært krasse, og innholdet

dreide seg stort sett om faren for å provosere Russland på en slik måte at det ville oppstå en kald krig-situasjon. Selv om mange av utsagnene kom fra enkeltpersoner og ikke kan tolkes som offisielle uttalelser fra den russiske stat, kom det blant annet en del utsagn fra utenriksminister Ivanov som vitner om en stat med et forholdsvis ambisiøst selvilde. Ikke mange andre stater i verden ville følt det naturlig å komme med slike trusler. Dette viser samtidig tilbake på hypotese 1, og er med på å underbygge påstanden om at russerne hadde en altfor ambisiøs oppfattelse av sin egen identitet.

Det er vanskelig å gi en nøyaktig dato for vendepunktet for den russiske oppfattelsen av egen identitet. Endringsprosessen var langvarig, men jeg mener at prosessen var på sitt mest intense i dagene etter at NATO hadde begynt bombingene i Kosovo. Sett med russiske øyne var NATOs bombing det verst tenkelige utfallet av konflikten. Alt russerne hadde gjort for å forhindre dette var fånyttet, og nå hadde de ingen innflytelse i konflikten. Det hadde derimot NATO, en av deres tidligere hovedmotstandere. Moskva begynte antakeligvis å skjønne at den statusen de hadde hatt ikke lenger gjaldt. At alle deres forsøk på å skaffe seg innflytelse var mislykket må ha vært en tankevekker. Noe måtte gjøres, og i dagene etter krigsutbruddet var nok møtevirksomheten i Kreml stor. Ny strategi sto på agendaen og det hastet. Jeg antar at russiske myndigheter ikke var helt bevisst på den spesifikke rollen som megler, det var heller behovet for innflytelse som avgjorde bruken av denne strategien. For Russland var meglerrollen den eneste måten å oppnå innflytelse i en konflikt de på andre områder var stengt ute fra.

Hvordan skulle de så oppnå sitt mål om innflytelse? For å lykkes i å nå sine interesser er en aktør nødt til å opptre slik det sømmer seg i henhold til sin identitet. De normene som følger med identiteten må følges. Nå som konflikten var blitt ”varm” hadde ikke russerne mange valgmuligheter dersom de ønsket innflytelse. Ettersom protester mot NATOs handlinger ikke hadde vært en vellykket strategi virket det nærliggende å tro at et samarbeid med Vesten kunne være mer fruktbart. Rollen som fredsmegler ville være perfekt for russerne dersom de både ønsket innflytelse og et

tettere samarbeid med Vesten. Det essensielle for at russerne skulle lykkes med dette var at de måtte opptre i henhold til den identiteten fellesskapet mente var legitim, noe som samtidig betydde at de var nødt til å handle etter den rollen og normene som fulgte identiteten. Når det så viste seg at Russland faktisk oppnådde en viss innflytelse i rollen som megler må en kunne si at påstanden i hypotese 3 får støtte. Denne rollen gjorde Russland til en betraktelig mer sentral aktør enn de var ved for eksempel krigsutbruddet. I rollen som megler opptrådte også de russiske representantene i tråd med de normene som det (vestlige) fellesskapet handlet etter, og dette gjorde samtidig at den russiske identitetsoppfattelsen sammenfalt mer med hvordan Vesten oppfattet Russland.

5. Konklusjon

Temaet for oppgaven har vært Russlands rolle som utenrikspolitisk aktør i Kosovokonflikten. For å belyse temaet har jeg brukt konstruktivismen som teoretisk støtte for å forklare Russlands oppfattelse av sin egen utenrikspolitiske identitet. Det konstruktivistiske perspektivet fremstår nokså sprikende uten klare rammer, og har tidvis vært vanskelig å bruke. Dette resulterte i at variablene i oppgaven ble vide og til dels diffuse. For at ikke oppgavens tema og innhold skulle bli for omfattende og usammenhengende har jeg derfor prøvd å forenkle tematikken og teorien uten at det skulle gå på bekostning av validiteten.

Oppgavens problemstilling lød som følger:

”Var krigen i Kosovo med på å endre Russlands oppfatning av sin egen utenrikspolitiske identitet?”

For å besvare problemstillingen støttet jeg meg til tre hypoteser. Den første omhandlet Russlands syn på seg selv før Kosovokonflikten, og i besvarelsen av denne foretok jeg en gjennomgang av Russlands politiske historie på 1990-tallet. Deretter sammenlignet jeg de to russiske sikkerhetsdokumentene fra 1997 og 2000, hvor jeg samtidig presenterte den andre hypotesen som tok for seg endringen i Russlands utenrikspolitiske identitet. Siste del av analysen tok for seg de russiske myndighetenes behandling av Kosovokonflikten. Jeg antydte med hypotese 3 at en endring i Russlands utenrikspolitiske identitet ble synlig under konflikten. Målet med oppgaven har vært å se om denne antagelsen har vært korrekt, og om krigen i Kosovo hadde innvirkning på den eventuelle endringen.

Hvilken informasjon fikk jeg fram i arbeidet med hypotesene? Påstanden i den første hypotesen var at Russland før konflikten så på seg selv som en mer innflytelsesfull aktør enn det omverdenen gjorde, og at de på grunn av dette ikke nådde sine utenrikspolitiske målsettinger. Flere funn tydet på at russiske myndigheters identitetsoppfattelse ikke samsvarte med Vestens syn på Russland. Spesielt viste

utvidelsen av NATO og alliansens samarbeid med Russland at russerne og de vestlige statene hadde ulike syn på hva som var realistiske mål for Moskvas utenrikspolitikk. Ledelsen i Kreml følte seg motarbeidet av NATO, og mente at det russiske ønsket om innflytelse internasjonalt ble ignorert. Dette burde kanskje ha gitt Kreml en pekepinn på at den innflytelsen de hadde hatt, og følte de burde ha, ikke lenger var til stede. Likevel gav Russlands ambisjoner om å være en innflytelsesfull aktør internasjonalt inntrykk av noe annet. De krevde blant annet at NATO skulle ta hensyn til russiske interesser i utformingen av alliansens politikk. Jeg mener forklaringen på hvorfor russernes syn avvek fra fellesskapets ”collective meanings” var en kombinasjon av økonomiske problemer og avhengighet til Vesten, arven fra Sovjetunionen og innenrikspolitisk uenighet om Russlands forhold til Vesten. Disse momentene førte til en dualisme som medførte forvirring og usikkerhet rundt spørsmålet om Russlands utenrikspolitiske identitet. Den dårlige økonomien hadde satt russerne i et avhengighetsforhold til Vesten, samtidig hadde Sovjet-perioden medført en antivistlig holdning i Russlands basisidentitet. Politisk gav dette seg utslag i en uenighet i Russland om hvorvidt man burde distansere seg eller nærme seg Vesten.

Fant jeg så støtte for hypotese 1? Mitt syn er at gjennomgangen av Russlands historie på 1990-tallet viser en klar tendens til at Russlands identitet ikke var legitim i den forstand at oppfattelsen av den ikke ble gjengjeldt av de andre internasjonale aktørene. En hovedinteresse hos russiske myndigheter var å ha innflytelse internasjonalt. Gjennomgangen av den russiske historien viste, spesielt i interaksjonen med NATO, at Russland ikke hadde den innflytelsen de trodde de hadde. Med utgangspunkt i Wendts konstruktivistiske utsagn om at identiteter er basisen for interesser vil jeg hevde å ha funnet tilstrekkelig dokumentasjon for å ikke falsifisere hypotesen. Begrunnelsen mener jeg ligger i antagelsen om at en overambisiøs interesse skyldes en overambisiøs identitet.

I hypotese 2 ble det hevdet at det skjedde en endring i Russlands utenrikspolitiske identitet i perioden mellom 1997 og 2000. Under punkt 4.2 foretok jeg en sammenligning av de to sikkerhetsdokumentene, og den viste at ordlyden i 2000-

dokumentet var mindre ambisiøs enn i 1997-utgaven. Hvis identiteter er basisen for interesser følger det av dette at en endring i interesseutsagn reflekterer en endring i identitetsoppfattelse. Politikken formidler blant annet interesser, og endringen i beskrivelse av russisk utenrikspolitikk gav dermed grunnlag for å hevde en endring i russiske myndigheters syn på Russlands utenrikspolitisk identitet. At hypotese 2 således ble styrket er viktig for problemstillingen, fordi den bekrefter at det har vært en identitetsendring i Russland i perioden mellom 1997 og 2000.

I den tredje og siste hypotesen hevdet jeg at Russland ikke ble en sentral aktør før deres egen identitetsoppfattelse ble sammenfallende med Vestens oppfatning. Funnene i analysen under punkt 4.3 viste at russiske myndigheters overdreven tro på egen påvirkningskraft internasjonalt skapte problemer i Kosovokonflikten, ettersom de ikke oppnådde den innflytelsen de selv hadde ønsket. Da de isteden erstattet dette synet med noe som i større grad samsvarte med den identiteten som det internasjonale samfunn ønsket av Russland, oppnådde de å få en viss innflytelse. Forklaringen på dette begrunner jeg ut ifra det konstruktivismen sier om en legitim identitet. En identitet er legitim når den er utviklet i samspill med, og anerkjent av, fellesskapet. I rollen som megler opptrådte Russland mer i samsvar med de normene som Vesten la til grunn. Dette førte til at samspillet mellom Russland og fellesskapet ble smidigere, og den nye russiske utenrikspolitiske identiteten oppnådde anerkjennelse.

Mine funn under delkapittel 4.3 er etter min mening valide nok til å hevde at hypotesen oppnår støtte. En metodisk svakhet i resonnementet er at innflytelse er vanskelig å måle. Dette er jeg selvsagt enig i, men jeg vil likevel hevde at det ikke svekker min påstand om at Russland oppnådde mer innflytelse mot slutten av konflikten enn i begynnelsen. De fikk tross alt være med i beslutningsprosessen som megler, noe de ikke oppnådde tidligere i konflikten da NATO startet bombingene.

Hvilke konklusjoner kan jeg så trekke med hensyn til problemstillingen? Jeg har vist at Russland og Vesten ikke hadde samsvarende syn på Russlands utenrikspolitiske identitet. Jeg har også vist at det var en endring i den utenrikspolitiske identiteten i perioden mellom 1997 og 2000. I dette tidsrommet var konflikten i Kosovo den mest

markante hendelsen som skjedde med hensyn til russisk og europeisk utenrikspolitikk. Dette tyder på at noe kan ha skjedd med den russiske utenrikspolitiske identiteten i denne konflikten. Bekreftelsen av den siste hypotesen viste at Vesten og ledelsen i Kreml sin oppfattelse av Russlands utenrikspolitiske identitet ble mer sammenfallende mot slutten av Kosovokonflikten, noe som mest sannsynlig betyr at den russiske identiteten endret seg. Med dette resonnementet mener jeg å ha dekning for å gi et bekreftende svar på problemstillingen.

Kosovokonflikten var den utløsende faktoren som endret Russlands oppfatning av sin egen utenrikspolitiske identitet. Dette er en prosess som fortsatt pågår, og det er selvsagt også flere andre årsaker til identitetsendringen. Hvor mye Kosovokonflikten nøyaktig har hatt å si for endringsprosessen er det vanskelig fastslå, men jeg vil si at oppgaven har vist at konflikten trolig har vært en vesentlig faktor.

Slik jeg ser det var Kosovokonflikten en "wake-up call" for russiske myndigheter. I denne konflikten var det flere realiteter som ble tydeliggjort for ledelsen i Moskva. For det første viste det seg at den statusen Russland hadde hatt i form av sin vetofullmakt i Sikkerhetsrådet ikke lenger hadde den betydningen myndighetene i Moskva tillot den. Det viste seg også at om de skulle nå frem i beslutningsprosesser var det ikke alltid hensiktsfullt å bruke tradisjonelle fora som FN. I Kosovo oppnådde Russland mer innflytelse gjennom Kontaktgruppen og G-8 enn gjennom Sikkerhetsrådet. Samtidig som de opptrådte i disse "utradisjonelle" foraene ble det klart for Moskva at skulle de få innflytelse måtte de samtidig opptre som en partner og følge Vestens normer.

En siste og viktig realitet for russiske myndigheter var hvordan Russland oppdaget at de ikke klarte å bremse NATO. Ved krigsutbruddet den 24. mars kuttet Russland alle bånd med NATO, men etter krigen gikk det ikke lang tid før Moskva ønsket å gjenopprette kontakten med alliansen. Jeg vil hevde at russiske myndigheter var så redd for å havne på sidelinjen i internasjonal politikk, og da spesielt europeisk politikk, at de var villig til å gjøre nesten hva som helst for litt reell innflytelse. Den

nåværende president i Russland, Vladimir Putin, virker å ha lagt opp utenrikspolitikken på en forholdsvis pro-vestlig linje.

Oppgavens funn kan samtidig relateres til en bredere debatt om følgene av den kalde krigens opphør. Jeg håper med dette å sette oppgavens betraktninger i et videre perspektiv. Endring av staters identitet var svært fremtredende etter den kalde krigens slutt. De tidligere Warszawapakt-landene gikk bevisst inn for å endre sin identitet for å imøtekomme Vesten, og i dag ser vi resultatet av denne prosessen i form av utvidelser av både NATO og EU. Innlemmelsen av Russlands tidligere allierte i det vestlige samfunn vil også mest sannsynlig være med på å bidra videre til endringsprosessen av den russiske utenrikspolitiske identiteten.

Kildeliste

- Aggestam, Lisbeth (1999): *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign policy*. Oslo: ARENA Working Papers 99/8.
- Andersen, Ib (1990): *Valg af organisations-sociologiske metoder – et kombinationsperspektiv*. København: Samfundslitteratur
- Antonenko, Oksana (1999-2000): "Russia, NATO and European Security after Kosovo", *Survival*, 41 (4), 124-144
- Baranovsky, Vladimir (2000): "Russia: a part of Europe or apart from Europe?", *International Affairs*, 76 (3), 443-458
- Checkel, Jeffrey T. (1998): *Norms, Institutions and National Identity in Contemporary Europe*. Oslo: ARENA Working Papers 98/16
- Copeland, Dale C. (1999): "The Constructivist Challenge to Structural Realism", *International Security*, Vol.25, No.2, 187-212
- Cross, Sharyl (2002): "Russia and NATO Toward the Twenty-First Century: Conflicts and Peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosovo", *the Journal of Slavic Military Studies*, Vol.15, No.2, 1-58
- Dannreuther, Roland (1999-2000): "Escaping the Enlargement Trap in NATO-Russia Relations", *Survival*, 41 (4), 145-164
- Friis, Karsten (1998): "Identitet som diskurs: Et teoretisk perspektiv på nasjonal identitet", *Internasjonal Politikk*, 56 (1), 127-140
- Gobarev, Viktor (1999): "Russia-NATO Relations after the Kosovo Crisis: Strategic Implications", *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol.12, No.3, 1-17
- Godzimirski, Jakub M. (2000): *Russian national security concepts 1997-2000. A Comparative Analysis*. Oslo: Security policy library. 8/2000
- Gould-Davies, Nigel & Ngaire Woods (1999): "Russia and the IMF", *International Affairs*, 75 (1), 1-22
- Hay, Colin (2002): *Political analysis: a critical introduction*. Basingstoke: Palgrave
- Hellevik, Ottar (1999): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holme, Idar M. & Bernt Krohn Solvang (1996): *Metodevalg og Metodebruk*. Oslo: Tano
- Jeppesen, Morten (2002): *Partnership and discord*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave

-
- Katzenstein, Peter J. (1996): *The Culture of national security: norms and identity in world politics*. New York: Colombia University Press
- Kjølberg, Anders (1999): *Russland og de Europeiske Institusjoner*, Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt. Rapport-99/00932
- Kjølberg, Anders (2002): *Mulige russiske reaksjoner på ulike former for NATO-utvidelse*, Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt. Rapport-2002/02222
- Laugen, Torunn (1999): *Stumbling into a new role. NATO's out-of-area policy after the Cold War*. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier. 5/1999.
- Laugen, Torunn (2001): "Mot et kaldere klima? Utviklingen av det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland på 1990-tallet", *Internasjonal Politikk*, 59 (1), 91-109
- Lynch, Dov (1999): "Walking the tightrope: The Kosovo conflict and Russia in European security, 1998 – august 1999", *European Security*: Vol.8, No.4 57-83
- Lynch, Marc (1999): *State Interests and Public Spheres: The International Politics of Jordan's Identity*. New York: Colombia University Press
- March, James G. & Johan P. Olsen (1989): *Rediscovering institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press
- Mønnesland, Svein (1999): *Før Jugoslavia og Etter*. Oslo: Syppress Forlag
- Neumann, Iver B. (1998): "Identitet i internasjonal politikk", *Internasjonal politikk* 56 (1): 52-54
- Nogee, Joseph L. & R. Judson Mitchell (1996): *Russian politics : the struggle for a new order*. Boston: Allyn and Bacon
- Nordberg, Erik (2001): *NATOs bruk av militærmakt i Kosovo, en fokusering på bruken av trusler*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Prizel, Ilya (1998): *National identity and foreign policy : nationalism and leadership in Poland, Russia and Ukraine*. Cambridge: University Press
- Sakwa, Richard (1996): *Russian politics and society*. 2.ed. London: Routledge
- Shirayev, Eric & Betty Glad (1999): *The Russian Transformation. Political, Sociological and Psychological Aspects*. New York: St. Martin's Press
- Sørensen, Christian (2001): *Nyttemaksimerende eller normstyrt adferd?* Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Weller, Marc (1999): "The Rambouillet conference on Kosovo", *International Affairs*, 75 (2), 211-251
- Wendt, Alexander (1992): "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization*, Vol.46, No.2, 391-425

-
- Wendt, Alexander (1994): "Collective Identity Formation and the International State", *the American Political Science Review*, Vol.88, No.2, 384-396.
- Williams, Michael C. & Iver B. Neumann (2000): "From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of identity", *Millenium: Journal of International Studies*: Vol.29, No.2, 357-387.
- Yin, Robert K (1994): *Case study research: Design and methods*. Second Edition. London: Sage.
- Østerberg, Dag (1997): *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. 5. utgave. Oslo: Cappelen
- Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann & Mogens N. Pedersen (1997): *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fotnoter:

1. Sikkerhetsrådet/Resolusjon/1199 (1998) (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>
2. Folk og forsvar (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://www.folkogforsvar.no/leksikon/k.htm>
3. NATO/Partnership for Peace (2004, juni 2) [online]. URL: <http://www.rta.nato.int/pfp.htm>
4. NATO/Permanent Joint Council (2004, juni 2) [online]. URL: <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb030304.htm>
5. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. - URL: <http://www.rferl.org/newsline/1998/10/1-rus/rus-071098.asp>
6. FN/Official Documents System (2004, juni 2) [online]. URL: <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement>
7. Sikkerhetsrådet/Resolusjon/1199 (1998) (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>
8. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
9. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://www.rferl.org/newsline/1999/01/190199.asp>

10. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1514&article_id=15371
11. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1998/10/091098.asp>
12. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1999/03/240399.asp>
13. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1999/03/250399.asp>
14. NUPI/Russland studier/arkivet (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4070>
15. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1999/03/250399.asp>
16. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
17. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1509&article_id=15319
18. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1999/03/310399.asp>
19. NUOI/Russland studier/arkivet (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4091>
20. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1515&article_id=15380
21. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1999/04/070499.asp>
22. NUPI/Russland studier/arkivet (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4091>
23. NUPI (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4107>
24. NUPI (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4084>
25. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1521&article_id=15437

-
26. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1522&article_id=15446
 27. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1523&
 28. Jamestown (2004, juni 2) [online]. – URL:
http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=22&issue_id=1523&
 29. NUPI (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4142>
 30. NUPI (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4142>
 31. NUPI (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4160>
 32. NUPI/Russland studier/arkivet (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4183>
 33. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
 34. NUPI/Russland studier/arkivet (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/krono.exe?4183>
 35. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
 36. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
 37. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
 38. Radio Free Europe. Radio Liberty (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://www.rferl.org/newsline/1999/06/1-rus/rus-040699.asp>
 39. Keesing's Records of World Events (2004, juni 2) [online]. – URL:
<http://keesings.gvpi.net/keesings/lpext.dll?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>

Offentlige dokumenter:

Stortingsmelding nr. 13 (1999-2000): *Hovedtrekk i fremtidig norsk bistand til landene i Sørøst-Europa*. (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://odin.dep.no/ud/norsk/publ/stmeld/032005-044001/dok-bn.html>

National Security Concept of the Russian Federation (1997) (2004, juni 2) [online]. – URL: http://www.nupi.no/russland/RIAtext/National_Security_Concept_1997.html

Russian National Security Concept (2000) (2004, juni 2) [online]. – URL: <http://www3.itu.int/MISSIONS/Russia/russiastrat2000.htm>

Avisartikler:

Gunnar Johnsen Jr. (1998): NATO truer med å gripe til våpen i Kosovo. *Aftenposten* 17. september.

Gunnar Johnsen Jr. (1998): NATO vil angripe, venter ikke på FN. *Aftenposten* 9. oktober.

Gunnar Johnsen Jr. (1999): Massive rakettangrep i natt. *Aftenposten* 25. mars.

Gunnar Johnsen Jr. (1999): Stiller seg bak verdens krav til partene i Kosovo-konflikten NATO klar til å bruke makt. *Aftenposten* 31. januar.

Per Anders Madsen (1998): Uvisst hva Holbrooke har oppnådd. *Aftenposten* 13. oktober.

Michael R. Gordon (1999): Milosevic kan bli en dyr venn for Russland *Aftenposten* 26. mars.

Anne Thurmann Nilsen (1999): Skjennepreken fra Tsjernomyrdin. *Dagbladet* 29. mai.

Halvor Tjønn (1999): Offisiell tilfredshet i Moskva, men militær misnøye *Aftenposten* 4. juni.

NTB (1998). 'Russland fortsetter å motsette seg Kosovo-resolusjonen i FN' 22. oktober

NTB (1998). 'NATO vil kunne gripe inn uten FN-mandat' 13. november

NTB (1999). 'Russland støtter uforsonlige serbere' 15. februar

NTB (1999). 'Russland: «NATO-angrep gir rett til Jugoslavia-støtte»' 23. februar

NTB (1999). 'Russland forbeholder seg retten til å hjelpe Jugoslavia' 25. mars

NTB (1999). 'Kreml bruker sterke ord, men har ingen maktmidler' 25. mars

NTB (1999). 'Tsjernomyrdin og Ahtisaari til Beograd' 2. juni

NTB (1999). 'G8-prinsippene' 3. juni

NTB (1999). 'Russland skeptisk til fredsplanen' 4. juni